

letnik VIII
številka

7

jezik
in
slovstvo

1962-63

Jezik in slovstvo

Letnik VIII, številka 7

List izhaja mesečno od oktobra do maja (osem številok)

Izdaja ga Slavistično društvo v Ljubljani

Tiska Časopisno podjetje »Delo« v Ljubljani

Uprava revije »Jezik in slovstvo« (Ivo Graul) Ljubljana, Titova 11

Opremila inž. arh. Jakica Acceto

Ureja prof. Boris Merhar (Ljubljana, Ločnikarjeva 9) z uredniškim odborom

Rokopise in dopise pošiljajte na njegov naslov

Naročila in vplačila sprejema uprava revije »Jezik in slovstvo« v Ljubljani,

Titova 11, tekoči račun pri NB 600-11-608-4 v Ljubljani

Letna naročnina 700 din, polletna 350, posamezna številka 100 din;

za dijake, ki dobivajo list pri poverjeniku, 500 din;

za tujino celoletna naročnina 1000 din

Vsebina sedme številke

Franc Jakopin O glagolskih naglasnih dubletah	193
Kajetan Gantar Rimska lirika	197
Jože Toporišič Fonetika, fonologija in pravorečje v SP 1962	206
Ocene, poročila, zapiski	
Viktor Smolej Nekaj novih knjig o slovstvu NOB	212
dr. Bratko Kreft Brecht pri nas do vojne	217
Tone Potokar Dvoje pisem Mirana Jarca Ivanu Goranu Kovačiču	219
Vatroslav Kalenič Delni razgled po Toporišičevi stilistiki in stilu	221
Janez Logar Bibliografija slovenskega jezikoslovja za leto 1961 in 1962	222
Janez Svolfšak Delo podružnice na Jesenicah (platnice)	

LO GLAGOLSKIH NAGLASNIH DUBLETAH

Vsak knjižni jezik si prizadeva, da bi z zavestnim uravnavanjem in normiranjem dosegel čim večjo stabilnost in — kolikor je to pač mogoče — tudi slovnično urejenost. Razmeroma lahko je to doseči v pisanem knjižnem jeziku, precej težje pa je določiti pravila za enoten knjižni izgovor. Medtem ko se govorna norma v dialektu razvija sama po svojih naravnih zakonitostih, zadevamo v knjižnem jeziku ob motilne elemente, ki koreninijo v dokaj pestrem narečnem poreklu uporabnikov knjižnega jezika, v živem stiku pogovornega in knjižnega izgovora, v različni kulturnozgodovinske pogojenosti, in podobnem.

Vendar je enovitost knjižnega izgovora na nekaterih jezikovnih sektorjih skoraj idealno dosegljiva, v drugih plasteh pa nam ostajajo široki pasovi dveh ali več možnosti. Med zadnje prav gotovo sodi vprašanje mesta naglasa v knjižnem besedišču. V pričujočem zapisu se hočemo dotakniti samo manjšega izreza tega problema, namreč dubletnega naglašanja nekaterih glagolov na *-iti*, *-ati* (nedoločnik, pretekli deležnik na *-la*, *-lo*, *-li*); kajti prav glagole iz te skupine prištevamo k jedru našega glagolskega zaklada, živi pa so prav tako v narečjih kakor v pogovornem in knjižnem jeziku.

Omenjeni zelo bogati skupini naših glagolov, pri katerih se je Slovenski pravopis 1962 odločil za naglašanje na tematičnem vokalu na prvem mestu (*čakáti*) in dopustil stalno naglašanje na osnovi (*čákati*) kot dubletno, obsegata nad sto neizpeljanih glagolov; če pa upoštevamo, da veljajo ista akcentska pravila tudi za njihove izpeljanke s predponami, se število teh akcentskih dublet povzpne na več sto, saj so družine izpeljank pri nekaterih glagolih tolikšne, da presežejo tudi deset članov (*pisati*: *dopisati*, *izpisati*, *napisati*, *odpisati*, *opisati*, *podpisati*, *popisati*, *prepisati*, *predpisati*, *pripisati*, *razpisati*, *spisati*, *vpisati*, *zapisati*).

Od Pleteršnikovega slovarja 1894/5 do današnjih dni doživljajo različno akcent-sko uvrstitev poleg drugih naslednji glagoli: *beliti*, *broditi*, *brusiti*, *ceniti*, *cepiti*, *česniti*, *čuditi*, *čutiti*, *dramiti*, *dražiti*, *drgniti*, *družiti*, *ganiti*, *gaziti*, *gladiti*, *grabiti*, *guliti*, *hraniti*, *hruliti*, *hvaliti*, *ježiti*, *kročiti*, *krušiti*, *kupiti*, *kuriti*, *kvasiti*, *lepiti*, *ljubiti*, *ločiti*, *luščiti*, *meniti*, *mesiti*, *mlatiti*, *motiti*, *mrviti*, *muliti*, *pahniti*, *plašiti*, *plaviti*, *plaziti*, *ploditi*, *polniti*, *prazniti*, *puliti*, *rubiti*, *služiti*, *smraditi*, *snažiti*, *soditi*, *stopiti*, *tlačiti*, *tovoriti*, *tožiti*, *trebiti*, *trobiti*, *trositi*, *truditi se*, *vabiti*, *vlačiti*, *žuliti*; *basati*, *bivati*, *brisati*, *čakati*, *glodati*, *gubati*, *kazati*, *klicati*, *kuzmati*, *letati*, *lizati*, *mahati*, *mazati*, *mešati*, *pisati*, *plačati*, *plesati*, *stopati*, *sukati*, *vezati*, *vprašati*, *zidati*.

Ob tem nastane zanimivo vprašanje, ali so registratorji oziroma predpisovalci glagolskega naglasa v zadnjih sedemdesetih letih zasledovali razvoj tega pojava

v knjižnem jeziku in kako so prisluhnili temu razvoju, ali pa so jih v tako ali drugačno odločitev usmerjale pobude izven razvojne dinamike knjižnega jezika. Očitno je marsikdaj odločalo dejstvo, katero od obeh centralnih narečij — gorenjsko ali dolenjsko — je imel jezikoslovec ali pravorečnik pred seboj, ko je ugotavljal ali predpisoval akcent. Tako je opaziti bistveno razhajanje v nedoločniškem naglasu med Pleteršnikom in Breznikom (Betonungstypen des slav. Verbums AslPh XXXII, 1911), ko vodi Breznika poleg gorenjskega narečja tudi slovanski primerjalni vidik. Vprašanje naglasa pa je postajalo čedalje važnejše, ker je slovenski knjižni jezik prebil okvire svoje pisne oblike in se vedno močnejše uveljavljal tudi v govoru. (Prim. A. Bajec: Razvoj knjižne slovenščine po Levcu, Jis VIII, 1962—63, str. 101.) Pri tem naletimo na bistven pojav pogovornega jezika osrednjega tipa, na vokalno redukcijo, ki je marsikje povzročila premik besednega naglasa. Toda knjižni izgovor ne priznava redukcije, zato smo priča pogostemu nihanju med obema plastema, ki najde svoj izraz tudi v nedoločniškem naglašanju omenjenih glagolov.

Obe za naš knjižni jezik odločilni narečji se vidno razlikujeta v nedoločniškem akcentu. Gorenjski govori poznajo dolgi nedoločnik in naglašajo dubletne glagole na tematičnem vokalu *i* oz. *a* (*cépít, lizát*), v dolenjskih narečjih pa imamo tako imenovani kratki infinitiv z naglasom na osnovi (*céipat, lizat*); pretekli deležnik na *-la, -lo, -li* naglašata gorenjščina in dolenjščina večinoma na tematičnem vokalu. Brž ko hočemo za knjižni jezik uveljaviti dolgi nedoločnik, nam postane izrazito gorenjska dialektična poteza (*lizát*) popolnoma nesprejemljiva. To nam potrjujejo tudi pripadniki tega narečja, ki se vključujejo v pogovorni in knjižni jezik in ki kmalu opustijo končno naglašanje teh glagolov, saj jih preveč narečno determinira. Na drugi strani pa podpirajo nedoločniški naglas na osnovi dolenjski govori in večina štajerskih govorov, kakor tudi sedanjiški naglas.

Deloma je s tem vprašanjem povezana tudi intonacija, ki jo poznajo osrednja narečja in ki so ji naši dialektologi že razmeroma jasno začrtali meje. Knjižni jezik nastopa v obeh variantah, z intonacijo in brez nje, zato postajajo akcentski pojavi, ki so neposredno povezani z intonacijo, čedalje bolj omahljivi, tako da dobiva bistveno važnost le mesto akcenta in pride do premikov v okviru izravnavanja glagolskih oblik enega tipa, ali pa so akcentski premiki posledica trčenja različnih sistemov glagolskega naglašanja, ki vdirajo iz narečij preko pogovornega jezika v knjižni govor (seveda to ne velja samo za glagolski akcent).

Kako so bili dubletni glagoli obravnavani v zadnjih desetletjih, naj prikažejo naslednja dela: Pleteršnikov slovar, Breznikova razprava o naglasnih tipih slovenskega glagola (1911), Breznik-Ramovšev pravopis 1935, SP 1950 in SP 1962.

V Breznikovi študiji beremo na več mestih očitke Pleteršniku, da je premaknil glagolski naglas na osnovi pod vplivom vzhodnih narečij (po Miklošiču) in da je tako zapeljal tudi Leskiena in Dielsa, ki sta v svojih razpravah o slovanskem glagolu prevzela Pleteršnikov naglas. Vendar je bilo za Pleteršnika verjetno odločujoče predvsem dolenjsko narečje; na str. IX uvoda v slovar piše takole: »Izmed slovarjev zaznamenujeta naglas *Murkov* in *Janežičev*, pa le nepopolnoma in tudi ne po določenih pravilih, in njiju naglaševanje se ne vjema zmirom s kranjskim, zlasti dolenjskim naglaševanjem, katero mora biti temelj in podstava naglasnim pravilom, kakor se je pravilni književni jezik razvil iz kranjskih narečij, zlasti iz dolenjščine. Po teh edinih virih (nabiravci narodnega gradiva namreč z večine niso naglasa zaznamenjevali) in po ustnih poizvedbah od veččakov, dobro poznavajočih kranjski in posebno dolenjski (v vseh treh primerih poudaril F. J.) naglas, se ravna naglaševanje v tem slovarju.« Pleteršnik navaja pri glagolih le infinitivno in sedanjiško obliko (obe z akcentom), zato seveda ni v vseh primerih

jasno, kaj misli o naglasu preteklega deležnika na *-la, -lo, -li*. Po našem mnenju se s premaknitvijo naglasa na osnovo pri glagolih tipa *bróđiti, céniti, hrániti, hváliti* ni pregrešil zoper knjižno naglašanje, pač pa je prav zaradi izrazitega dialektičnega izhodišča akcentsko zablodil pri mnogih drugih glagolih. Le tako si lahko razlagamo njegovo naglašanje tipa *nósiti, lómiti, hóditi, mólit*, ki je v narečju zaradi redukcije čisto razumljivo (dolenjsko *nósət, hódət, lómət, mólat*, štajersko celo *nóst, hódit, lómt, móit*), knjižni govor pa takega naglašanja nikakor ne prenese. Pleteršnik se je bržkone ravnal po načelu, da naglašá na tematičnem vokalu samo glagole, ki imajo tudi v sedanjiku nedoločniški naglas, na pr. *loviti, lovím*.

V Breznikovi študiji pa zasledimo za skoraj vse dubletne glagole nasprotno, infinitivno naglašanje na tematičnem vokalu (*tožiti, lízati*). Vendar je treba poudariti, da najdemo prav tam (str. 431) večje število glagolov s stalnim naglasom na osnovi, ki jih Pravopis 1962 uvršča med končno naglašene (z dubletnim naglasom na osnovi): *čúđiti, gáziti, gláđiti, grábiti, kvásiti, láziti, lúpiti, mřviti, páziti, pláviti, pláštiti, ráňiti, stráštiti*. Za vse te glagole je bil značilen stari akut na osnovi; v štokavščini imajo vsi kratek padajoč naglas na osnovi, na pr. *gáziti, gláđiti, grábiti*, tisti, ki jih najdemo v ruščini, pa stalen naglas na osnovi (*gláđit', grábit', lázit'*).

Če primerjamo Breznik-Ramovšev pravopis 1935 s stanjem, ki ga je pokazal Breznik v svoji študiji 1911, takoj ugotovimo, da je pri marsikaterem glagolu povzel Pleteršnikovo naglašanje na osnovi. Tako so naglašeni samo na osnovi: *bívati, dřgniti, glódati, gúliti, hrúliti, kániti, létati, lízati, lúčati, lúščiti, máhati, méniti, mésiti, múliti, púliti, tóžiti, vábiti, vézati, vprásati, žúliti*. Nedotaknjeni so ostali tudi glagoli tipa *grábiti*. Pri nekaj glagolih najdemo dvojno možnost naglašanja v preteklem deležniku; drugi spet so ostali v nedoločniku in v preteklih deležnikih na *-la, -lo, -li* naglašeni samo na tematičnem vokalu. Tako je torej ta pravopis še trdno ohranil Breznikove na osnovi naglašene glagole (*grábiti*), obenem pa je vsaj delno razdrobil in različno uvrstil svoje nekdanje končno naglašene glagole.

V Pravopisu 1950 zasledimo pri obravnavanih glagolih precejšen premik v naglaševanju preteklega deležnika na *-la, -lo, -li*. Vtem ko je pretežna večina nedoločnikov naglašanih na osnovi, se je bistveno razširil krog glagolov, ki imajo pretekle deležnike naglašene na tematičnem vokalu. Ta razširitev je zajela tudi že omenjene Breznikove glagole tipa *grábiti*, nekatere dosledno, pri drugih dopušča tudi staro naglašanje. Slovenski pravopis 1962 je vse te glagole sprejel v prvi vrsti kot končno naglašene, ki pa imajo zmeraj tudi možnost stalnega naglasa na osnovi. Na ta način je bil ustvarjen doslej najširši razpon naglaševalnih možnosti za prizadete glagole in izpolnjena zahteva, ki jo je jasno formuliral Jože Toporišič v JiS 1957—58 str. 311 (Glagolski naglasni tipi našega knjižnega jezika), ko razvršča glagola *čakáti* in *pisáti*: »Slovenska slovnica in SP to prestopanje (med stalno na osnovi naglašene glagole — Op. F. J.) nedosledno dopuščata. Vsem tem glagolom je treba dopustiti prestop, ker sicer rušimo sistem in vzbujamo videz neopravičljive samovoljnosti.«

Vendar kljub tako pozitivnemu doprinosu k sistemizaciji glagolskega naglasa z razporeditvijo, kakršno prinaša SP 1962, ne moremo v celoti soglašati; kajti prav nedoločnik je kot poudarjeno geslo s svojim končnim naglasom (*brisáti*) v preveč krjčecem nasprotju z naglašanjem, ki je bilo v knjižnem izgovoru običajno doslej. Če sprejmemo stalni naglas na osnovi kot mlajši in živ, bi ga mogli — ne da bi s tem prizadeli tendenco naglašanja v našem knjižnem jeziku — postaviti na prvo mesto, nedoločnik s končnim naglašanjem bi brez škode popolnoma opustili, pretekle deležnike na *-la, -lo, -li* z naglašanjem na tematičnem vokalu pa bi navajali na drugem mestu. S tem bi prav tako pustili široko možnost izbora tega ali onega naglasa, obenem pa bi vidno poenostavili naglasni sistem za to pomembno plast

naših glagolov. Domneva, da je končno naglašanje teh glagolov zakoreninjeno tudi v naši pesniški tradiciji, najbrž ni zgrešena; vendar je funkcija našega knjižnega jezika veliko širša in obsega tudi čisto praktična življenjska področja. V tej rabi pa je tendenca naglašanja omenjenih glagolov na osnovi več kot očitna.

Zanimivo je primerjati, kakšno pomensko razlikovalno moč ima pretekli deležnik na *-lo* z mlajšim, stalnim naglasom na osnovi, kadar se znajde v povezavi z glagolskim samostalnikom na *-lo*, naglašanim na predzadnjem zlogu, na pr.: *letálo je letálo* : *letálo je létalo*; *lepílo je lepílo* : *lepílo je lépilo*; *dražílo je dražílo* : *dražílo je drážilo*; *brisálo je brisálo* : *brisálo je brísalo*; *trobílo je trobílo* : *trobílo je tró-bilo*; *kazálo je kazálo* : *kazálo je kázalo*. Če imamo pri navedenih zgledih v mislih na prvem mestu predmet ali snov, na drugem pa glagol, je to jasno le tedaj, če je glagol naglašen na osnovi.

V naslednjem pregledu je na nekaj primerih pokazano gibanje naglasa dubletnih glagolov med Pleteršnikovim slovarjem 1894/5 in SP 1962. Seveda je treba pri tem upoštevati, da se Pleteršnik in Breznik 1911 po svojih namenih bistveno razlikujeta od zadnjih treh priročnikov, ki so izrazito normativni. Zato tudi razlik med Brez-nikom 1911 in Breznik-Ramovševim pravopisom 1935 ne moremo jemati kot nedo-slednost, temveč kot zavestno ločevanje med narečnim naglašanjem, po katerem se v prvi vrsti ravna Breznik v svoji študiji, in naglašanjem v knjižnem jeziku.

Pleteršnik 1894/5	Breznik 1911	SP 1935	SP 1950	SP 1962
grábiti grábim	grábiti grábim grábila	grábiti (pog. grábit)	grábiti, -im grabíla, -o	grabíti grábim grabíla, -o in STO
hrániti, im	hrániti hránim hraníla, -ilo	hrániti, -im (pog. hrániti)	hrániti in -íti hránim hraníla, -o	hrániti hránim hraníla, -o in STO
króžiti, im	krožiti króžim krožíla, -ilo	krožiti króžim (pog. króžit)	króžiti króžim krožíla, -o	krožíti króžim krožíla, -o in STO
lúpiti, im	lúpiti lúpim	lupíti, -im (lúpiti in lúpiti)	lúpiti, -im lupíla, -o	lupíti lúpim lupíla, -o in STO
mésiti, im	mesíti mésim mesíla, -ilo	mésiti, -im (pog. mésiti)	mésiti, -im mesíla, -o	mesíti mésim mesíla, -o in STO
pólniti, im	...	pólniti, pólnim	pólniti in -íti pólnim polníla, -o in pólnilo, -i	polníti pólnim polníla, -o in STO
trósiti, im	trósiti trósim trosíla, -ilo	trósiti, -im	trósiti, -im trósíla, -o in trosíla, -o	trósiti trósim trosíla, -o in STO

čákati, am	...	čákati (čákat) čákam	čákati, -am čákala, -o in čákála, -o	čákáti čákam čákála, -o in STO
brísati, bríšem	brísati bríšem brísala	...	brísati, -išem	brísáti bríšem brísála, -o in STO
písati, šem	pisáti pišem pisála, -álo	písati, pišem pisála, -o, -i	pisáti in písati pisála, -o	pisáti in písati pišem pisála, -o
mázati, mážem	mázati mážem mázala	mázati, mážem mázal, -ala, -o	mázati mázala, -o in mázála, -o	mazáti mážem mazála, -o in STO
vézati, véžem	vezáti véžem vezála, -álo	vezáti, véžem	vezáti vezála, -o in vezála, -o	vezáti véžem vezála, -o in STO

(Pleteršnik in Breznik 1911 označujeta intonacijo naglašanih vokalov; zadnji trije priročniki samo mesto naglasa, kvantiteto in kvaliteto vokalov. STO: stalen naglas na osnovi.)

Kajetan Gantar

RIMSKA LIRIKA

Stari Rimljani slovijo predvsem kot sposobni vojaki, juristi in državniki. Ustvarili so eno največjih in najbolj dolgotrajnih držav, kar jih je videla zgodovina. Njihov imperij je trajal skoraj celo tisočletje, segal je od Atlantika do Kavkaza, od Britanije do Arabije, raztezal se je čez ozemlje, na katerem je danes kakih trideset samostojnih držav. Rimljani tega ozemlja niso samo z orožjem osvojili, ampak so ga tudi z zakoni uredili, ga povezali z omrežjem cest in drugih komunikacij ter naselili z odsluženimi veterani. Tako so vse te dežele pritegnili v svoj kulturni krog in nekatere popolnoma romanizirali, drugim pa vtisnili močne sledove svoje vladavine, ki še danes pričajo o nekdanji rimski civilizaciji.

Imperij takšnih časovnih in prostornih dimenzij seveda ni nastal po golem naključju. V rasti, zorenju in notranji ureditvi tega imperija se odraža volja celega rimskega naroda. Vse je bilo pri Rimljanih podrejeno tej zgodovinski nalogi, ki jo je njihov pesnik Vergil v verzih takole označil:

Drugi morda bodo bronu mehkeje vdahnili življenje,
marmornim skladom izvabljali žive poteze obraza,
lepše besede pri pravdah vodili, z natančnim merilom
risali pota nebesnih teles in določali vzhod jim:
tebi, Rimljan, je dano poslanstvo, da narodom vladaš,
tvoja umetnost je — pomni! —, da red in mir zagotavljaš,
ljudstva ošabna krotiš in braniš plemena podložna!

Vse, kar je služilo temu poslanstvu, je pri Rimljanih doživelo velik razcvet, tako npr. pravo, govorništvo, izgradnja cest in raznih utrd. Kar pa se je zdelo, da ni v zvezi z izpolnjevanjem te zgodovinske naloge, za to Rimljani — vsaj v začetnem obdobju svojega razvoja — niso kazali pravega zanimanja; sem je spadala filozofija, teoretične znanosti, umetnost in seveda tudi poezija.

Za poezijo imajo stari Rimljani, zlasti če jih primerjamo s starimi Grki, presenetljivo malo posluha. Pri Grkih npr. prepeva pesmi celo njihov največji homerski junak — Ahil; pri Rimljanih si o njihovem Romulu ali Eneju kaj takega sploh ne moremo predstavljati. Pri Grkih se je npr. njihov največji vojskovodja, Aleksander Veliki, obdal s celim štabom književnikov, ker si je iz vsega srca želel, da bi se med njimi našel kdo, ki bi v verzih proslavil njegove zmage in vojaške podvige; pri Rimljanih srečamo ravno nasproten pojav: stari Kato je vojskovodju Marku Nobilioru očital kot mehkužnost in veliko sramoto, ker je nekoč vzel nekega pesnika s sabo na vojaški pohod. Isti Kato je postavil rimski mladini prednike za zgled s temile besedami: »Naši predniki so konje dražje plačevali kot kuharje. Pesništvo pri njih ni bilo v časteh. Če se je kdo ukvarjal s pesništvom ali če je hodil po gostijah in pojedinah, so ga imenovali postopača.«

Še posebno malo zanimanja so stari Rimljani kazali za lirično pesništvo. Druge pesniške vrste, ki jih je bilo le nekako mogoče vključiti v koncept zgodovinskega poslanstva, so tolerirali ali celo pospeševali; za lirično poezijo so preogli samo pomilovalen posmeh. Saj je celo Cicero, ki je bil vse drugače razgledan in izobražen kot stari Kato, nekoč izjavil, da se mu zdi prebiranje liričnih pesmi takšna potrata časa, da se s tem ne bi ukvarjal, tudi če bi mu bilo dano dvojno življenje. Precej zgovorni so že sami izrazi, s katerimi so Rimljani označevali lirične pesmi: to so *ludi*, *ludicra*, *nugae* ali *ineptiae*, kar vse bi v slovenščini pomenilo »igračke« ali »norčije«. Tako se že v sami oznaki zrcali gledanje na liriko kot na nekaj neresnega, kot na nekaj, kar ni v skladu z osnovno rimsko vrlino, ki se imenuje *gravitas* ali »resnoba«.

Razumljivo je, da se v takšnih pogojih pesništvo ni moglo kmalu razcveteti, in lirično pesništvo še celo ne. Zato ni nič čudnega, da nam iz prvih stoletij rimske zgodovine niso ohranjene pesmi in tudi ne bogata mitologija, kakršno srečujemo pri drugih narodih antičnega sveta. Šele ko je Rim premagal Kartagino (146 pr. n. št.) in si zagotovil premoč v Sredozemlju, šele ko si je nekoliko oddahnil od neprestanih in dolgotrajnih vojska, so se razcvetele — in še to predvsem pod tujim, pod grškim vplivom — nekatere pesniške vrste, npr. epos, satira, komedija in tragedija. Toda spet je moralo preteči še celo stoletje, preden so Rimljani končno odkrili tudi svet lirične poezije.

To se je zgodilo šele v sredini prvega stoletja pr. n. št., v času, ko Rim pretresajo državljanske vojne in upori sužnjevi in ko se po Italiji puntajo zavezniška mesta, v času, ko po Sredozemlju rovarijo morski razbojniki in ko na meje imperija že pritiskajo bojevitna germanska plemena — torej v času, ki se zdi vse prej kot primeren za prepevanje liričnih pesmi. In vendar se ravno v tem času v Rimu oglasijo prvi veliki lirični pevci. Rimska lirika doseže že v teh svojih prvih predstavnikih takšen vrhunec in takšen razcvet, kakršnega pri narodu suhoparnih juristov, vojakov in državnikov skoraj ne bi pričakovali. Zdi se, kot da so tedaj v rimskem narodu nabrekli vse skrite ustvarjalne žile, kot da je tedaj z vso elementarno silo bruhnilo na dan, kar je bilo v njem skozi stoletja prtajeno, dušeno in tlačeno. Zdi se, kot da so tedaj v srcih pevcev prvič glasno zazvene neželne melodije, ki so jih njihovi predniki, slepo zaverovani v slavo orožja, tolikokrat preslišali. Na bojišču se še ni polegel hrušč orožja, Italija je še drhtela v krvi in trepetala pod koraki upornih

legij — ti pevci pa se za vse to ne zmenijo, ampak prisluhnejo samo utripu svojega srca in odkrijejo v njem svet ljubezenske poezije, kakršne antika dotlej še ni poznala. Kajti to, kar je ustvaril mladi rod liričnih pevcev, ni bilo uvoženo iz grškega sveta, kot toliko drugih kulturnih dobrin; osebno ljubezensko liriko in zlasti ljubezensko elegijo lahko označimo kot nekaj, kar je zraslo iz italških tal, kot nekaj najbolj izvirnega, kar so Rimljani prispevali v zakladnico svetovne poezije.

Prva generacija liričnih pesnikov, ki je prinesla svež veter v rimsko poezijo, se navadno označuje z izrazom »neoteriki«, kar bi pomensko ustrezalo slovenski »moderni«. Zanimivo je, da nobeden izmed neoterikov ni bil doma iz samega Rima ali iz rimske okolice, iz Lacija. Večina jih je bila po rodu iz Padove nižine in se je po njihovih žilah verjetno pretakalo precej keltske krvi. Najizrazitejši predstavnik te pesniške smeri je *Katul* iz Verone (*Caius Valerius Catullus*, živel ok. 87—54).

Katul je prvi in morda edini rimski pesnik, ki bi ga lahko označili kot »lirika« v današnjem pomenu besede; zato nam je celo bližji in bolj razumljiv, kot je bil svojim rojakom in sodobnikom. Njegova poezija predstavlja nekak posmeh in norčevanje iz starih rimskih vrlin. V nekem verzu pravi, da je ena sama ura ljubezni in zabave vredna več kot ducat rimskih provinc. Lahko si mislimo, na kakšen odpor so takšne besede naletele v ušesih rimskih generalov in politikov! To je zvenelo izizvalno, to je zvenelo kot odkrit napad na vse, kar je bilo Rimljanom dotlej sveto in nedotakljivo. Zato ni čudno, da so ga sodobniki označevali kot »najslabšega pesnika« (*pessimus poeta*). Katul si tega očitno ni gnal k srcu, ampak si je to oznako rade volje prisvojil in jo štel celo za nekak kompliment.

Katulova lirika pa ne pomeni samo obračuna s preživeli rimskimi ideali, ampak vnaša v rimsko poezijo nekaj resnično novega in svežega. Bistvo tega »novega« bi lahko označili kot opevanje individualne ljubezni. Tega rimska književnost in rimska družba pred Katulom ni poznala. Po starem rimskem pojmovanju se je naloga ženske izživljala v tem, da možu rodi otroke in jih vzreja in vzgaja tako, da bodo branili in širili meje rimskega imperija. Katul pa je v svojih pesmih žensko iztrgal iz teh patriarhalnih vezi in jo povzdignil v predmet globoko doživete osebne ljubezni. V svojih verzih opeva neutešljivo koprnenje, vroče objeme, strastne poljube, žgoči ogenj ljubosumja in sovraštva. Toda Katul v predmetu svoje ljubezni ne vidi samo naslade polno žensko telo, ampak nekaj več, neki poduhovljeni čar in mik, nekakšno dopolnilo lastnega bitja. Ženska mu ni samo sredstvo za potešitev telesnih strasti, ampak utelešenje lastnega koprnenja. V neki pesmi pravi: »Ljubil sem te — ne kot ljudstvo ljubi deklino, ljubil sem te, kot oče ljubi otroka in snaho.«

Seveda tudi takih izjav ne smemo napačno razumeti in razlagati preveč idealizirano. Predmet Katulove ljubezni je bila Lesbija, žena konzula Metela. Njeno pravo ime je bilo Klodija; »Lesbija« je le psevdonim, ki ji ga je dal Katul. Ime je povzel po otoku Lesbosu, kjer je bila doma Sapfo, največja pesnica antičnega sveta, in kjer je bil doma pesnik Alkaj; skratka, ime je povzel po otoku, ki ga obdaja nekakšna pesniška atmosfera. Tako je že s samim psevdonimom, ki ga je nadel svoji izvoljenki, naznačil pesniški čar, ki jo obdaja. Srečne trenutke, ki jih je užil ob ljubezni z Lesbijo, je popisal v čudovitih pesmih o poljubih; ena izmed teh pesmi bi se v površnem prevodu glasila nekako takole:

Uživajva ljubezen, Lesbija!
Vse, kar se strogi starci zgražajo
in kar čenčajo ženske stare,
ne štejeva vredno niti pare!
Sonca lahko zaidejo
in vsak dan znova vzidejo,

a kadar nam ugasne kratka luč,
nas čaka dolga in nevzdramna noč.
Daj mi poljubov tisoč in še sto,
ne nehaj, daj mi drugih tisoč, sto,
nato še tisoč in še sto in sto!
Ko bova to več tisočkrat storila,
bova poljube skupaj zamešala,
da sama več ne bova zanje znala,
da tudi vsak zavistnež prebledi,
ker vseh poljubov moč prešteti ni.

Toda trenutki sreče so naglo minili. Lesbija je bila očarljiva, obenem pa nevarna ženska, ki je imela poleg Katula in svojega moža še vrsto drugih oboževavcev in ljubimcev. Katul je kmalu spoznal, da je bil samo eden izmed mnogih, samo en cvet na livadi njenih številnih ljubezni, in še to nekje prav na robu livade. To svoje trpko spoznanje je v verzih takole izrazil:

Želim ji vso srečo, prijetno zabavo
s prešušniki, ki jih sto hkrati objema,
ne ljubi nikogar, vsem pa odvzema
moško veljavo.
A mojo ljubezen naj zbríše iz spomina,
ki padel po njeni sem krivdi, kot pade
mlad cvet, ko ga rani na robu livade
plužna ostrina.

Katul te izgube ni mogel preboleti. Lesbija mu je pomenila nekaj več kot igračo za potešitev telesnih strasti. Če bi izgubil samo lepo igračo, samo njeno lepo telo, bi si lahko nabavil drugo. Toda Lesbija mu je pomenila nekaj več, vanjo je projiciral vse svoje pesniške sanje o lepoti, ki ni utelešena samo v gracioznosti njenega ženskega telesa, ampak že v samem čaru njene bližine, že v samem zvoku njenih besed, že v samem odmevu njenih stopinj. Izguba telesa je nadomestljiva, sanje pa so nenadomestljive. Spočetka se Katul niti ni prav zavedal, kaj vse je izgubil, ko se je v njem zrušila ljubezen do Lesbije. Samemu sebi je takole dajal poguma:

Katul ubogi, zdaj nikar ne nori več!
Pozabi in pokoplji, kar je izgubljeno!
Nekoč so se ti res smehljali jasni dnevi,
ko šel si, kamor te preljuba deklica
peljala je. Kaj vse se je godilo tam,
kar ti si rad počel, kar ona ni branila!
Nekoč so se ti res smehljali jasni dnevi.
Zdaj ona noče več, še ti se zdaj obvladaš,
ne maraj je, ne lovi je, če ti beži,
ne bodi žalosten! Kljubuj! Odločno vztrajaj!
Zdaj zbogom, deklica! Katul odločno vztraja,
ne bo te več iskal, ne prosil več, če nočeš.
A ti boš osamela in bridko trpela!
Gorje, zločinka! Kakšno te življenje čaka!
Kdo te bo še iskal? Kdo bo še maral zate?
Koga boš zdaj ljubila? In čigava boš?
Koga boš med poljubi grizla v ustnice?
A ti, Katul, trd bodi, neizprosno, mož!

Toda ta korajža, ki si jo pesnik daje, je samo slepilo; ta možatost je samo navidezna: namesto da bi svoje misli obrnil drugam, obuja spomine na nekdanjo srečo. V resnici je izguba Lesbije Katula strla in položila v prezgodnji grob. Umrl je, komaj je dopolnil dobrih trideset let.

Katul je vnesel v rimsko poezijo eleganco izraza in iskreno ljubezensko strast, ki je bila rimski poeziji dotlej tuja. Rimljani so cenili in gojili predvsem svojo *virtus*, vrlino moža (*vir* = mož), zato jim je bilo opevanje ženske lepote in ljubezni do ženske nekaj tujega. Zato se celo Katul v neki pesmi opravičuje, češ »mar mislite, da zato, ker ste pri meni brali o več tisoč poljubih, nisem normalen moški?« Katulov verz je na videz preprost, toda za navidezno preprostostjo in naivnostjo se skriva skrbna pretehtanost in prefinjenost, ali z latinsko besedo, *urbanitas*. Katul je sicer napisal tudi nekaj daljših pesnitev, ki obsegajo po sto ali več sto verzov in ki so sestavljene v precej učenem jeziku, zato so mu sodobniki rekli tudi »učeni Katul« (*doctus Catullus*). Toda to so bili bolj eksperimenti v novih pesniških formah kot pa doživete umetnine. Svojo slavo dolguje Katul predvsem kratkim ljubezenskim pesmicam, »igračkam«, v katere zna ujeti in pričarati begotnost in eteričnost trenutka, ki tako hitro mine; in čim krajše so te pesmi, tem lepše so, tem bolj doživete, tem bolj izklesane.

Katul je svoje najlepše pesmi zložil v raznih jambskih metričnih formah, ki pa med sodobniki niso našle pravega odmeva. Veliko večji razcvet je doživela elegija, pesniška zvrst, katere zunanja značilnost je metrična forma elegičnega distiha (kombinacija heksametra in pentametra). Za začetnika rimske ljubezenske elegije velja *Cornelius Gallus*, po rodu iz mesta *Forum Iulii* (dan. Fréjus v južni Franciji), od katerega pa nam je ohranjeno komaj kaj več kot golo ime. Cesar Avgust je namreč videl v njem svojega nevarnega tekmeča, zato ga je kaznoval z izgnanstvom, kar pa je pesnika tako prizadelo, da je naredil samomor; po smrti ga je zadela *damnatio memoriae*, tj. kazen, da je treba zbrisati vsako sled spomina za njim.

Za najpomembnejša predstavnika rimske elegične poezije veljata Tibul in Propert.

Tibul (*Albius Tibullus*, živel ok. 60—19 pr. n. št.) je svoje najlepše pesmi posvetil Deliji. Njegovi verzi so polni nežnega čustvovanja, otožne melanholije in mehke sanjavnosti, toda v primerjavi s Katulovimi jim manjka vročega ognja in močne strasti. Kot poglobitno značilnost njegove poezije bi lahko označili sentimentalnost. Pesnik je imel izredno živo fantazijo, zato se v njegovih elegijah motivi iz resničnega in iz sanjskega sveta tesno prepletajo, meje med resničnostjo in sanjavnostjo so tako zabrisane, da včasih težko ugotovimo, kaj je plod pesnikovega realnega doživetja, kaj pa samo plod njegove domišljije ali sanjavnosti. To velja tudi glede njegove Delije. Dejstvo je sicer, da je živela neka ljubljena ženska, ki se je v resnici imenovala Plánija in ki ji je Tibul nadel ime Delija; toda vprašanje je, koliko je Delija, kot jo je Tibul videl v vizijah svojih sanj in opeval v svojih elegijah, sploh še identična z ono realno žensko.

Tibul je pesnik, ki beži iz okrutne realnosti in se zateka v neki imaginarni svet, v svet namišljene ljubezni, v svet idealizirane preteklosti, v idilo podeželskega življenja. Zato mu je pri srcu vse, kar ni realno, vse, kar admira in izginja. Zato v svojih pesmih rad opeva razna izginjajoča ljudska verovanja, v katera sam kot izobražen človek sicer ni veroval, pa jih je vseeno imel rad, ker je vedel, da so ljudje, ki vanje verujejo, srečni. Rad opeva idilične prizore iz podeželskega življenja, npr. kako zunaj besni zimski vihar, on pa sedi doma, ob toplem ognjišču, in drži ljubljeno Delijo v naročju. Njegove elegije so polne kontrastov med zunanjo realnostjo in namišljeno idiličnostjo.

Nadaljnja značilnost Tibulove poezije je v tem, da zna med raznovrstnimi in kontrastnimi motivi, ki jih poveže v eno elegijo, napraviti mojstrske prehode, tako da ena misel in eno čustvo skoraj neopazno zdrsi v drugo, včasih ravno nasprotno misel in občutje. Motivi so v Tibulovih elegijah povezani po neki intimni logiki,

ki ni logika razuma, ampak bi jo lahko označili kot sosledje zabrisanih, komaj zaznavnih asociacij. Zato naredijo Tibulove elegije, čeprav vsebujejo polno heterogenih elementov, vendarle vtis neprisiljenosti, harmonične ubranosti in organske celovitosti. Zato lahko rečemo, da je Tibul, dasiravno ni največji lirik, vendar najbolj izrazit rimski elegični pesnik. Kajti bistvena značilnost rimske elegije je ravno v neopaznem, komaj zaznavnem valovanju in nihanju čustev, v nihanju med radostjo in potrnostjo, med upanjem in bojznijo, med življenjskim veseljem in mislijo na smrt. (Metrična shema elegičnega distiha je samo zunanja značilnost elegije, čeprav je tudi že v samem distihu v malem naznačeno ritmično valovanje med naraščajočim heksametrom in upadajočim pentametrom.) Oglejmo si to zakonitost ob eni izmed Tibulovih elegij, ki jo je pesnik naslovil na svojega prijatelja, vojskovodjo Mesala! Tibul jo je spesnil, ko je med vojnim pohodom zbolel in bolan obležal na otoku Krfu (le-ta se v mitološkem slovarju označuje kot »dežela Fajakov«), medtem ko je vojska pod poveljstvom Mesala krenila dalje proti Mali Aziji. Elegija je — kakor sploh vse Tibulove elegije — precej obsežna; začne se takole:

Sli boste z vojsko brez mene, Mesala, čez morje Egejsko,
ne pozabite nikar, spomnite se me še kdaj!
Mene priklepa bolezen na tujem, v deželi Fajakov;
smrt mrakobna, nikar pome ne sezi še zdaj!
Smrt mrakobna, rotim te, nikar! Ni matere tukaj,
da bi v naročje, ihtoč, zbrala ožgane kosti,
nimam tu sestre, da bi otožno jokala nad grobom,
da bi posula pepel z vonjem asirskih dišav,
nimam tu Delije . . .

Ob imenu Delije pesnikova žalost hipoma zastane in v spomin si priključit trenutke slovesa, kako je Delija žrebala za njegovo srečno vrnitev. Ob tem si zaželi tistih zlatih časov, ko pod Saturnovo vlado še ni bilo cest, ki se zgublajo v daljavo, ne ladij, ki z razpetimi jadri kljubujejo vetrovom, ne mejnikov na poljih ne vrat v domovih in še celo ne krvavih mečev in vojska. Nato pa nadaljuje s kontrastno podobo sedanjih časov:

Zdaj, pod Jupitra vlado, poznamo le boje krvave,
plovbo čez pusto morjé, pota, ki vodijo v smrt.
Oče, odpusti mi! Nimam na vesti ne krive prisege,
ne brezbožnih besed, nisem razžalil bogov.
Če sem dopolnil res, kar mi je let namenila usoda,
naj mi gomilo krasí kamen in takle napis:
»Tukaj počiva Tibul, ugrabljen od smrti okrutne,
ko je čez daljno morjé zvesto Mesali sledil.«

Želi si, da bi bil po smrti sprejet v Elizij, kjer so livade posute z dišečim cvetjem in kjer se zaljubljeni mladeniči nenehno igrajo v družbi nežnih deklet. Svetli podobi Elizija sledi spet kontrast — mračna podoba Tartara:

A bivališče zločincev pogreznjeno v noč je globoko,
skrito in vsenaokrog reke temačne buč.
Tam besní Tisífona z gadjo zalego na glavi,
truma brezbožna pred njo bega v trepetu okrog.
Tam ob vhodu, pred vrati broneniimi, Kerber na straži
s kačastim gobcem renči, laja črnočni pesjan.

Nato našteva še druge grozote Tartara in zaključí z besedami:

Tja naj pride, kdor hotel speljati je ljubljeno mojo,
kdor mi zaželel je zlo, vojsko in drugo gorje!

Tebe pa, Delija, prosim, ostani mi zvesta, in starka
 — čistosti tvoje čuvar — naj poleg tebe sedi.
 Naj ti ob preji, ko s preslice niti predolge odvija,
 v oljenke svitu, zvečer, zgodbe prijetne pove!
 Dékle sedé naokrog, ob lanu, že trudne od dela,
 roka jim že odpove, spanec zapira oči.
 Tu naj nenadoma pridem, poprej od nikogar najavljen,
 naj se ti zdim ves tak, kot da sem planil z neba.
 Ti pa mi, Delija draga, z lasmi razpuščenimi, steci,
 takšna, kakršna si, steci mi bosa v objem!
 To si želim, naj nama Danica, naj zarja bleščeča
 z rožnato vprego čimprej jasni pripelje ta dan!

Tako elegija, ki se je začela v turobni osamljenosti, z mračno mislijo na smrt v tujini, izzveni v svetlih, upanja polnih akordih. V pesmi se prelivajo temačne podobe (misel na smrt, podoba Jupitrove dobe, podoba Tartara) in svetlobne podobe (misel na Delijo, podoba Saturnove dobe, podoba Elizija, vizija vrnitve), toda skozi vso pesem lahko opazamo, kako se temâ postopoma umika žaru svetlobe, ki zlasti v zaključnih verzih triumfira čez vse: »naj nama Danica, naj zarja bleščeča z rožnato vprego čimprej jasni pripelje ta dan!«

V nasprotju s Tibulovo sanjavostjo in idiličnostjo je *Properc*, po rodu iz Umbrije (*Sextus Propertius*, živel ok. 50—16 pr. n. št.), veliko večji realist. Njegov pesniški izraz je poln energije in plastičnosti. Tudi izvoljenka, ki jo Properc opeva v svojih verzih — pesnik ji je dal ime Cintija —, je veliko bolj živa in realna kot Tibulova Delija. Ob vsakem Propercovem verzu čutimo njeno toplino in hladnost, njeno muhavost, prepirljivost in ljubosumnost, njeno zahtevnost in nezvestobo. Cintija nam je izmed vseh deklet, kar so jih opevali rimski pesniki, najbližja in najbolj otipljiva. Properc je celo leto koprnel, preden si je utrl pot do njenega srca. Začetek svoje ljubezni takole opeva v prvi elegiji:

Prva me je Cintija ujela z nežnimi očmi,
 prej še vedel nisem, kaj je slast ljubezni.
 Prej sta trdnost in ponos mi žarela iz oči,
 zdaj me Amor je premagal, poteptal z nogami.
 Amor, fant poredni, me je pregovoril,
 da poštena sem dekleta zamrzil,
 da se lahkomiselnô brezdelju vdajam.
 Zdaj že celo leto je minilo,
 vsi bogovi so se zarotili proti meni,
 toda ogenj v srcu noče se poleči.
 Milanion ni se zbal težkih preizkušenj,
 kakor blazen je po temnih grapah blodil,
 ranjen se boril z arkadskim divjim možem,
 končno omehčal je trdosrčno Atalanto.
 Vsem pomaga Amor, vsem pokaže pota,
 le pri meni ne izmisli si zvijače,
 meni fant poredni ne pokaže prave steze.
 Pa mi ve, čarovnice, pomagajte,
 ve, ki se bahate, da je luna vaša last!
 Zdaj pokažite umetnost svojo,
 srce ljubega dekleta omehčajte
 in storite, da v obraz bo bleda bolj kot jaz!
 To storite, pa verjel bom,
 da lahko s čarovnimi izreki
 pota zvezd in tok voda usmerjate!
 Pa mi vi, prijatelji, pomagajte
 — ne z nasveti, zdaj je že prepozno —
 srcu bolnemu najdite zdravilo!
 Hrabro bom prenašal nož in ogenj,

da bom le spet zdrav, svoboden, rešen!
Povedite me v daljave,
v tuje kraje, v daljna morja,
da nobena ženska za menoj poti ne najde!

Vi pa, ki vam Amor je naklonjen,
ostanite srečni, združeni v ljubezni!
Meni moje srčne rane spati ne dadó,
neuslišana ljubezen mi ne da za hip pokoja.
Teža zla se bojte, vas svarim:
vsak naj svoji zvest ostane,
naj ne menja, ne prebira si ljubezni!
Kdor prepozno bo prisluhnil tem svarilom,
mojih se besed z bridkostjo bo spominjal.

Pesem v marsičem spominja na Prešerna. Tudi sicer je motivika Propercovih ljubezenskih elegij v marsičem sorodna motiviki Prešernovih poezij, zlasti gazel. Pesnik se s svojo bolečino najrajši zateka v gozdno samoto, kjer kliče drevesa za priče svoje ljubezni: skale mu odmevajo ime Cintije, v skorjo dreves je zarisano njeno ime. Tudi ptice v gozdu in vrata njene hiše že poznajo njegovo tiho ljubezen. Pripravljen je izpolniti vse ukaze ošabnega dekleta, samo da bi mu bila naklonjena. Drugič spet v vinu išče zdravila svoji neuslišani ljubezni. Alj pa z mehko besedo riše poteze njenega obraza, ko ga ponoči obliva mesečina: lepši je kot obraz trojanske Helene, lepši kot obraz boginje Afrodite. Ob misli na njeno ljubezen ga tudi smrti ni strah: bolj kot smrti se boji, da bi ga Cintija pozabila, da njene solze ne bi orosile njegovega prezgodnjega groba. Tudi Cintiji se ni treba bati smrti: lahko je srečna, ker je našla v Propercovih pesmih nesmrtno spomenike svoje lepote.

V resnici je Cintija umrla prej kot Properc. Ljubezensko razmerje med njima se je sicer že pred tem skrhalo, toda Properc je ni mogel pozabiti, ampak si je iskal utehe in tolažbe v popotovanjih po tujem in v pesnjenju elegij z domoljubno vsebino. Cintijina smrt ga je globoko pretresla in mu narekovala eno najbolj občutenih elegij, pravcati magistrale vse njegove ljubezenske poezije. Umrla Cintija se pesniku prikaže v sanjah v tako živi podobi, da misel na njeno nesmrtnost udari na dan že takoj v prvih verzih:

Duše umrlih živijo in s smrtjo še ni vse končano,
bleda senca prodre, grobni temi ubeži.
Cintija, ki smo jo že pokopali ob cesti šumeči,
snoči je k meni prišla, nadme sklonila glavó.
V spanju sem tožil, kako je po njenem pogrebu v ležišču,
kjer sem prej vladal kot kralj, pusto zdaj, prazno, hladno.
Isto obleko je imela kot prej, le ob bokih ožgano,
iste na glavi lasé, iste je imela oči.
Voda iz Lete razjedla je ustnic ji nežne robove,
ogenj izžgal je beril, ki je prej prstan krasil.
Prsti koščeni in krhki na njenih rokah so rožljali,
vendar še čutil sem dih, še sem slišal njen glas:
»Duša nezvesta! Nikdar ne boš boljši osrečil dekleta!
Le kako si tako naglo se spancu predal?
Mar si pozabil skrivnosti ljubezni tam v budni Suburi?
Mar ne spominjaš se več oken in mojih zvijač?
Kolikokrat sem, po vrvi drseč, se spuščala z oken,
skrivoma, kolikokrat padla sem tebi v objem!
Kaj sva se tam na razpotju ljubila, kako se je cesta
grela pod plaščem nekoč, ko sva ležala na njem!

Tako Cintija spominja pesnika nekdanje ljubezni, nato pa mu očita hladno brezbriznost ob njeni smrti: ko je umirala, ga ni bilo blizu, da bi ji s toplo besedo

podaljšal življenje, ko je umrla, ni s cvetjem posul njenega groba. Še več! Na njeno mesto je že stopila druga ženska, ki zdaj gospodari v pesnikovi hiši in pretepa in trpinči sužnje, če samo omenijo Cintijino ime. Toda Cintija pesniku vse to odpušča, ker mu šteje v dobro, da jo je poveličal kot kraljico svoje poezije. Sama mu pri svojem grobu prisega, da mu je vedno ohranila zvestobo: naj se kače pasejo in sikajo na njenem grobu, če laže! Pesnik naj za njo pošlje v grob njej posvečene pesmi, grob sam pa naj očisti plevela in bršljana in okraši s temle napisom:

»Tukaj, na Tiburskih poljih, počiva nam Cintija zlata,
Anio, tvojim vodam nova lepota in čast!«

Ker se že bliža jutranja zora, čas, ko se morajo duše umrlih vrniti v svoje podzemsko domovanje, se Cintija poslovila od pesnika z besedami:

»Zdaj naj te druge imajo, a kmalu boš moj, samo moj spet,
z mano boš ležal, s kostmi trla bom tvoje kosti.«
To je z menoj govorila, tako me je karala nežno
in kakor senca v snu mojim objemom ušla.

Pesniku so ostali samo še spomini in tolažilno upanje, da bo Cintijo vsaj po smrti spet objemal v grobu. Misel na zgodnjo smrt se čedalje pogosteje oglašala v njegovih pesmih. Ta misel je sicer otožna, vendar nikdar zastrašujoča, nasprotno, navadno so ravno umrli tisti, ki tolažijo žive. Ta misel dominira tudi v zadnji njegovi pesmi, ki jo označujejo kot »kraljico vseh elegij« — v pesmi, ki jo je Properc zložil v tolažbo Paulu Emiliju Lepidu ob zgodnji smrti njegove žene Kornelije. Umrla Kornelija govori iz groba in tolaži svojega moža. Pripoveduje mu, kako bo pred sodniki v podzemlju prejela plačilo za svoje brezgrajno življenje. Navdaja jo zavest, da je izpolnila svojo dolžnost, ker je državi vzgojila dobre sinove, obenem pa tudi veselo zadoščenje, da bo ostala živa v spominu svojih dragih. Njej torej ni hudega. Svojemu možu pa naroča, naj skrbi za otroke, in otrokom naroča, naj bodo prijazni z mačeho, če se bo oče še enkrat poročil. »Če pa se bo zadovoljil s spominom na mojo senco, če bo moj pepel tako globoko spoštoval, tedaj, otroci, mislite že zdaj, kako se starost plazi nadenj, in ne dajte, da bi se mu kaka skrb prikradla v srce. Za kar sem bila jaz prikrajšana, naj bo dodano vašim letom, tako da se bo Paulus na stara leta vaše družbe radoval. Vso srečo vam želim. Kot mati nisem utrpela izgube: vsi moji otroci — vsi so me pospremili k pogrebu. Zagovor sem končala. Vstanite in počakajte, da mi prijazna zemlja da zaslužen plačilo! Nebo je odprto vrlinam, naj bom vredna, da se prepeljem čez reko v bivališče blaženih!« S temi besedami, polnimi odpovedi, predanosti v usodo in žrtvovanja za druge, Kornelija zaključi svoj zagovor.

V Propercovih pesmih lahko opazimo etični razvoj in notranje zorenje od zbirke do zbirke, od elegije do elegije. Prve njegove pesmi so mladostno zaljubljene, včasih otožne, včasih razposajene in prežete z močno čutnostjo. Pozneje se pesnik zresni, od ljubezenskih motivov se posveti domoljubnim snovem, pa tudi sama ljubezen do Cintije dobi — zlasti po njeni smrti — globlje dimenzije. Njegov etos končno dozori v omenjeni »kraljici elegij«, kjer se osebna bolečina utaplja v ponosni zavesti izpolnjene dolžnosti do skupnosti; to pa je tipično rimsko. In tako lahko Properca označimo kot etično najbolj dozorelega med rimskimi elegiki, zlasti še če upoštevamo njegovo zgodnjo smrt, saj je tudi on umrl zelo mlad, komaj je dopolnil dobrih trideset let.

(Konec prihodnjč)

FONETIKA, FONOLOGIJA IN PRAVOREČJE V SP 1962

IV

Razpravljanje o nezvočnikih (po uvodovo o soglasnikih) ne zbuja tako zelo veliko pomislekov kakor pravkar obravnavano o zvočnikih. Motijo npr. formulacije v zvezi s tako imenovanim prilikovanjem, ki ni nič drugega kot premena, tj. namesto glasu, kakor je, vzemimo *d*, nastopa zaradi tega, ker mu sledi nezveneči soglasnik, njegov nezveneči par: torej namesto *gladka* govorimo *glatka* (in seveda namesto *glasba glazba*). Uvod za te primere trdi, da se »sprednji (soglasnik) po zvenu izenači s prihodnjim«, oz. da »postanejo zveneči pred nezvenečimi tudi sami nezveneči in narobe« (str. 26). Napačen je predvsem tisti »postanejo«, kj predvideva nekako metamorfozo zvenečih nezvočnikov v nezveneče in obratno. Te metamorfoze v resnici ni. V zvezi s temi pojavi se nezvočniki ne spreminjajo iz zvenečih v nezveneče in obratno (ker bi po tej logiki bili v izgovoru najprej [morda v prvem delu?] zveneči, a bi postali nato nezveneči in narobe), temveč si artikulacijski proces glede na predsamoglasniški (ali predzvočniški) nezvočnik izbira enakovrstne, tj. bodisi zveneče ali nezveneče nezvočnike. Prilikovanje je potemtakem treba razumeti ne kot spreminjanje, postajanje, kakor to dela pravopisov uvod (po zgledu na slov. slovnice), temveč kot omejitev v izbiri nezvenečih in zvenečih nezvočnikov. Pravilo bi se torej moralo glasiti: pred zvenečimi nezvočniki stoje v slovenskem knjižnem jeziku lahko le zveneči, pred nezvenečimi pa le nezveneči nezvočniki; zato črke *b d z ž g* pred nezvenečimi nezvočniki beremo (izgovarjamo) kot [p t s š k], črke *p t s š k c č h f* pred zvenečimi nezvočniki pa kot (b d z ž g dz dž γ v).

V zvezi s pravkar rečenim je tudi pravilo za izgovor nezvočnikov, kadar se nahajajo pred premorom (prim. pod, pot) oz. tudi v besedni enoti (v tako imenovanem fonetičnem bloku) na meji dveh besed ali morfemov pred samoglasnikom ali zvočnikom (prim. mlad mož, mlad oven, sit mož, sit oven). Za slovenski knjižni jezik je v teh primerih izbira nezvočnikov omejena na nezveneče, tj. v vseh teh primerih govorimo le nezveneče nezvočnike: [pòt pót mlátmóš mlatôvæn, sitmóš sitôvæn]. Uvod pozna samo primere na koncu govorne enote (tip [pòt pót]), pa še tu pravi za tip »pod« (= [pòt]), da »se zveneči zaporniki skoraj ne ločijo od nezvenečih« (str. 26). To je v primeri s starim pravopisom in slovensko slovnico od tridesetih let sem, ki sta govorila v takih primerih o na pol zvenečnosti, vendarle že napredek na poti k resnici, ki jè, da v takem položaju v knjižnem jeziku izgovarjamo le nezveneče soglasnike, in sicer popolnoma nezveneče, tj. *pod* z enakim *t* kakor *pot*. (V slovenskih dialektih tvorijo izjemo le pripadniki dela rovtarskih narečij in Ziljani, ki po Ramovšem Konzonantizmu govore v teh primerih zveneče nezvočnike.) Nezvenečnost je za obravnavane primere ugotovil že Stanislav Škrabec, Slovenski pravopis 1935 pa je — po ne vem čigavi »zaslugi« — to spoznanje zavrgel, za njegovo ponovno upoštevanje v slovenskih jezikovnih priročnikih (v govoru je to itak samo ob sebi razumljivo) pa se v svojem pisanju že neka časa trudi avtor teh vrstic.

Kako težko je slovo uvoda od na pol zvenečih soglasnikov na koncu govorne enote, priča tudi dejstvo, da »skoraj nezvenečnost« priznava le zapornikom, za

pripornike (tip *mraz*, *mož*) pa se sploh ne briga. Ali za te primere vztraja pri na pol zvenečnosti ali pa dopušča tudi pri njih »skoraj zvenečnost« ali celo nezvенеčnost samo, ni jasno, saj nam zadevno mesto v uvodu (str. 26) sporoča le, da sta »izmed pripornikov (...) samo s in š dobila zveneče pare v fonemih«. Upati je, da se uvod vsaj prikrito le nagiba k mnenju, da se v takih primerih izgovarja *mràs*, *móš*, kar je edino primerno za knjižni jezik.

In nič ne pomaga: tudi izgovor *mlát móš*, *mlát óvən* bo treba priznati, če nam je do tega, da znanost in poljudna znanost občinstvu sporočata resnice, in ne na pol resnice ali celo neresnice. Če se bomo končno odločili za to edino pravo načelo, bomo morali v zvezi z razporeditvijo slovenskih nezvočnikov priznati tudi izgovorno razliko med tipom *mlad mož*, *mlad oven* in tipom *od moža*, *od ovna*. V prvem primeru govorimo, kakor smo videli, *mlat mož*, *mlat oven*, v drugem pa *od moža*, *od ovna*. V svojem pisanju sem na to razliko že opozoril in prav na njeni podlagi prišel tudi do spoznanja, da imamo predlog *z*, ki se v skladu s premenilnimi zakonitostmi slovenskega knjižnega jezika pred nezvenečimi nezvočniki realizira kot *s*, kar na str. 43 uvod tudi sprejema, na str. 7 pa še vztraja pri napačnem *s/z*. (Dokaz za *z/s* je skladnost s predlogi tipa *pod* in neskladnost s predlogom *k/g*: *z ovnom*, *z možem*, *z bratom* — *s hišo*

pod ovnom, *pod možem*, *pod bratom* — [pot] hišo
[g] bratu — *k ovnu*, *k možu*, *k hiši*.)

Med soglasniškimi sklopi oz. v poglavju o prilikovanju pogrēšamo obravnavo izgovora glasovnih zvez tipa *od strica*, *pod zobom*, *pod žago*, *od šila*, kjer govorimo zelo afrikatam podobne glasove, in le, če se posebej potrudimo, dva ločena glasova. Prav tako velja, da se v neprisiljenem govoru namesto dveh enakih soglasnikov v okviru fonetične enote izgovarja en sam, a dolgi glas. Pravpisovno pravilo, da do tega prihaja »večinoma« (str. 27), bi bilo treba nadomestiti z »vedno«. Tudi č ni nikaka izjema, zato podvojitve *zahtevati* ni upravičeno. Uvodovo pravilo, da se »s predlogi začetni soglasniški sklop lahko pomnoži (...) le prav redko nad tri člene« (str. 27), me je spodbudilo k štetju: ta »prav redko« je samo pri sklopu *str-* v pravo-pisu izkazan 120-krat. Torej ni posebna redkost.

V

Pri naglasu se je SP v veliki meri približal resničnemu sodobnemu naglaševanju. Za to se imamo zahvaliti gotovo tudi kritikam, ki so bile izraz odpora vseh tistih, katerim je bilo arhaizirajoče, večkrat celo le skonstruirano naglaševanje, v posebni meri značilno npr. za Sovretovo pisanje, le prehudo zanemarjanje dejanskega stanja. Opozorim naj npr. le na sprostitev naglasa pri besedah, ki imajo v osnovi polglas: končno nam je dovoljeno naglaševati tudi *māgla*, *tāmən* ipd. Povedano je tudi načelo naglaševanja namenilnika in še to in ono. Vendar se zbuja jo še vedno nekateri pomisleki.

Že prvi stavek, ki razpravlja o naglasu, namreč »Slovenski poudarek je prost in zato ni vezan na določen zlog«, razodeva netrdnost pojmovanja. Ali je slovenski naglas res prost, nevezan na določen zlog? — Saj ne moremo reči očè, tudi ne matère ali mèso. Prost, vendar tudi le pri določenih kategorijah, je le deloma: npr. lahko rečemo *roké* ali *rôke*, *písati* ali *pisáti*. Kot kaže zadnji primer, je tudi taka prostost omejena, saj npr. namesto *písati* ali *pisáti* ne moremo reči *pisáti*. — Kako je pa potem slovenski naglas mogoče ločiti od naglasa, kakršen je npr. češki ali poljski? Reči je treba: slovenski knjižni naglas večinoma ni napovedljiv. To pomeni, da si moramo skoro za vsako besedo (in njene oblike) zapomniti dodatno, kateri

njen zlog je naglašen. Napovedljiv je naglas le za določene oblikoslovne kategorije, kakor npr. pri dvozložnih samostalnikih ž. sp. na -a, ki imajo naglas lahko zmerom na prvem zlogu (tako tudi pridevniki), ali npr. za deležnik na -č, za posamezne končnice (npr. -éh v mest. mn., -ú v rod. edn.) in v precejšnji meri tudi za predpone občutenih sestavljenk (pòdpresédnik — podpís) ipd.

Zelo pomanjkljivo se mi zdi uvodovo razpravljanje o razporeditvi slovenskega naglasa na kratkih zlogih. Razporeditev kvantitete pri naglašanih vokalih je s stališča sinhronosti, če ne upoštevamo pravkar obravnavanih primerov, nenapovedljiva, četudi je vsaj za nezadnje zloge, če že vemo mesto naglasa, res mogoče reči, da so v pretežni večini dolgi. Ker je torej nenapovedljiva, se slovenski slovničarji v bistvu nikoli niso posebej ukvarjali npr. z razporeditvijo slovenskih dolgih naglašanih samoglasnikov. Samo navidezno na boljšem je s historično gramatiko, ki za slovenski knjižni jezik lahko napoveduje tako kvaliteto kakor kvantiteto naglašane vokala in še mesto akcenta samega, vendar le, če si predhodno priskrbi obvestila o prvotno slovenski kvantiteti in kvaliteti vokalov ter o kvaliteti in mestu naglasa. (Isto je, če si moramo taka obvestila priskrbeti iz kakšnega narečja.) Iz vseh teh razlogov je torej slovenski slovničar opozarjal samo na jasno določljive omejenosti v porazdelitvi slovenskih vokalov. Glede tega je bilo npr. mogoče reči, da se polglas nikoli ne nahaja na koncu besede, ali da je kratki naglas, kot smo že rekli, omejen v bistvu na zadnji ali edini zlog. Tistega »v bistvu« ni doslej pri nas menda še nihče natančno določil, toda tako malo obvestil o tem, kakor jih ima uvod, vendarle ni.

Glede porazdelitve kratkega naglasa v nezadnjem zlogu je uvod namreč čudno skrivnosten, kolikor ne tu in tam tudi neresničen. Tako se za i (str. 15) trdi, da ga v zbornem govoru nahajamo le v zadnjem zlogu. Toda gotovo je, da bi ga izjemoma bilo mogoče najti tudi v take vrste tujkah, kot so inkonsekventen ali intranzitiven ali interplanetaren, tj. v primerih, ko poleg takih sestavljenih primerov uporabljamo tudi nesestavljenke (v našem primeru konsekventen, tranzitiven, planetaren), do katerih želimo vzpostaviti nasprotno razmerje, torej kadar so sestavljenke uporabljene (in tvorjene) opozicijsko nasproti takim nesestavljenkam. Isto velja seveda tudi za druge vokale, npr. za antibarbarus, antifašist, antisemitizem, ki jih SP obravnava prav tako z enim samim naglasom. Če za à v nezadnjem zlogu SP trdi, da ga nahajamo »redno na koncu besed ali v enozložnicah« (str. 17), bi bil potem v primerih kot tjàkaj izreden. Mislim, da bi bilo treba prvič sploh opozoriti na te primere, drugič pa tudi poiskati določevalne okoliščine. V bistvu gre za sestavljene besede, kakor smo jih imeli že zgoraj (antifašist), kjer pa morejo imeti posamezni sestavni deli tudi le potencialni kratki naglas (intranzitiven), ne samo dolgega, ki se v taki zvezi skrajša. Tudi slovenski primeri so zloženi (tjà-kaj).

Pri razdelitvi kratkega naglasa v nezadnjem zlogu je uvod tudi še drugače netočen, da ne rečem površen. Tako pri kratkem ò beremo, da ga nahajamo »v enozložnicah in v zadnjem zlogu« (str. 18). Ker je bila formulacija pri è in à taka, da je nakazovala možnost njegove razvrstitve tudi v nezadnjih zlogih (izrazi »navadno, redno«), bi človek mislil, da kratkega naglašane ò v nezadnjem zlogu sploh nimamo: vendar nas pravopisov slovar sam pravilno opozarja npr. na pòdkánclerja in pòdnarèče ali npr. še na pòdodbòr (kjer se *pod*-ov potencialni kratki naglas zaradi posebne pomenske obremenjenosti res realizira). — Po vsem rečenem je zelo verjetno, da tudi uvodova trditvev (str. 18), češ da ù nahajamo »le v končnem zlogu ali v enozložnicah«, ne drži. Res ni težko najti primere za nasprotno: tükaj, tùle.

V zvezi z razdelitvijo kratkega naglasa v sestavljenih besedah bi bila seveda nujno potrebna primerna daljša razprava, ki bi te stvari dokončno razčistila. Dejstvo, da take razprave doslej še nimamo, pa nas nikakor ne opravičuje, skrivati

se za nejasne ali celo napačne formulacije v takih primerih, kakor smo jih pravkar obravnavali. Najmanj, kar je mogoče zahtevati, pa je to, da bi si glede razdelitve kratkega naglasa morali biti vsaj sestavljavci SP v konkretnih primerih edini, oz. če so si bili, bi bili morali vztrajati pri enkrat izbranem stališču. Sedaj v SP opazamo razliko med naglaševanjem zadevnih besed v uvodu in slovarju: v prvem so npr. ampak, marveč, medtem pisane z dolgim akcentom (str. 80), v slovarju pa imajo kratki naglas (le *medtem* tudi dolgega). Po teh primerih soodeč, je bil odbor resnici bliže v slovarju kakor v uvodu.

Pri nekaterih formulacijah bi bilo treba biti jasnejši, bolj poveden, treba bi bilo bolje razlikovati. Tako bi, namesto da rečemo, da je »slovenščina v dolgih zlogih ohranila« razliko med rastočo in padajočo intonacijo (str. 28), kazalo reči »del slovenskih narečij«. Potem tudi za kratke naglašene zloge ne bi bilo treba reči, da so samo padajoče naglašeni (str. 28), ker imamo narečja, ki imajo rastoče intonirane tudi kratke vokale (ali zlogonosce). Ali: za naglasno svobodno varianto pomoči — pomóci (str. 29) bi bilo treba reči, da je značilna za *nekater*e dvozložne, in ne samo *nekater*e samostalnike. In tako naprej: »V nekaj primerih potegne predlog poudarek k sebi: na večer« (str. 29). Ta »v nekaj primerih« je določil — mislim Rigler — s tem, da je ugotovil, da velja to le takrat, če gre za adverbativno (na večer) rabo, dodati pa bi bilo treba še: oz. za trdno zrasle rečenice (jezik za zóbe). Uvod je deloma šel v to smer, toda zelo nespretno, saj je za »jezik za zóbe« in za »za róke se primeta« zapisal, da gre tu za krajevni pomen! — V tej zvezi je nepotrebna tudi »opomba«, da je »razen pri ženskih samostalnikih na soglasnik« taka »raba omejena samo na tožilnik«. Sploh je omejena samo na tožilnik, saj je s póti prišlo med primere po pomoti, ker je to danes čisti prislov in je na str. 821 v pravopisu samem tako tudi obravnavan (pojdi mi s póti, tj. umakni se mi).

Popolnoma nemogoče je rezoniranje naslednje vrste (str. 31 2): »Z glagoli četrte vrste so v oblikah nedoločniške osnove izenačeni glagoli druge vrste; *od tod* (podčrtal JT) dvojnice: *potegníti* (...) *potégniti*«. Naglas *potégniti* se seveda ne uveljavlja zaradi oblikovne enakosti z glagoli četrte vrste (vlačiti), kakor meni uvod, saj imamo tudi poleg pisati še pisati, čeprav glagoli pete vrste »v oblikah nedoločniške osnove« niso zenačeni z glagoli četrte vrste. — In naglas pri namenilniku dovršnih glagolov: »Namenilniška oblika dovršnikov je enaka kratkemu nedoločniku: *izjema sta sést in léč*« (str. 32). Prvič nikjer v knjigi ni povedano, kako in kje se naglašuje ta kratki nedoločnik, in drugič to sploh ne drži: v svojem zadevnem člančiču v JiS sem glede tega zapisal, da se naglašujejo ti primeri po zgledu ustreznih nedovršnikov (grem kosít = grem pokosít), kadar pa nedovršnika ni, po nedoločniku.

In še zadnje: v uvodu (str. 30 4) je zapisano: »Poudarjena *i* in *u* v zadnjem zlogu zloženka sta dolga: *lahkokríl*« itd. Toda v slovarju (str. 676) beremo vendarle tudi kratek *i*: presit. — Tudi za naglašeni priponi -iv in -ljiv morda ni bilo potrebno določiti, da »imajo v SP v im. edn. m dolg poudarek: *lažniv* (...), *ubogljív* (...)« (str. 30). Ali se pravopis zaveda, da se v takih primerih govori tudi (če ne celo sploh) kratek vokal? S čim lahko opraviči dosledno pisanje tipa plačljív za še v starem pravopisu kratko plačljív? Zdi se, da je ta popravek v zvezi z napačnim pojmovanjem vprašanja kvantitete pri poudarjenih samoglasnikih, ki se je nakazovalo že v SP 1950 s tem, da se je poudarjala nekaka kratkost (bolje krajšost) dolgih naglašanih *i* in *u* v primeri z drugimi samoglasniki. Tu ne gre za absolutno trajanje, temveč za relativno, tj. za odnos med dolžino kratkih in dolgih naglašanih vokalov. V takem primeru slovnično razmerje med dolgima in kratkima *a* in *i*, ki je v absolutnem trajanju tako zelo očitno nasprotno, le ni tako daleč vsaksebi, saj se 15 : 10

za *a* in 10 : 8 za *i* spremeni v odnos 3/2 — 3/2,5, kar ne gre zanemarjati. Niti pri priponi -ljiv ne. — Za konec še obratni primer. V uvodu (str. 28) je iz splošnega pravila, da imajo samostalniki tipa megla končnici -e ali -o dolgi in kratki, izvzeta beseda tema, češ da pozna samo kratki naglas, tj. temè, temò. Na str. 887 pa pravilno beremo temà, -é in -è. Saj bi bilo res čudno, da bi se prav en sam primer iz docela neznanega vzroka upiral tej splošni tendenci naglaševanja.

VI

V zadnjem poglavju tega dolgega pretresa slovenskega pravopisa je treba spregovoriti še o prenosu tujih imen v slovensko govorno besedo ter še o drugih tujih besedah, ki se pri nas uporabljajo v pisavi in govoru. Ugotoviti moram, da načelnega o teh problemih ne beremo veliko, a tudi tisto, kar je rečeno, je raztreseno skoro po vsem uvodu. V nasprotju s tem je toliko več podrobnosti, ki prav zaradi načelne nezasidranosti včasih medsebojno niso vsklajene. O delu teh problemov je že bilo govora v zvezi s pravopisnimi zvezami *i* + katerikoli vokal. Iz tistih primerov bi se dalo sklepati, da se uvod prav boji prilagoditve tujih besed (tj. glasov in njihovih zvez) slovenskim pravorečnim razmeram. In vendar se mi zdi zadnje edino pravilno. Če se mora celo latinščina prilagoditi izgovornim značilnostim rodnega jezika angleškega učenca in predavatelja — tako se godi tudi večini glasovnih značilnosti drugih jezikov — in če tako delajo tudi Francozi, Nemci, Rusi itd. — zakaj bi se potem ravno mi Slovenci morali nenehno prilagojevati izgovornim značilnostim jezikov, iz katerih si sposojamo posamezne besede ali omenjamo njihova imena. In to celo spričo dejstva, da so naša narečja pri tem ravnala ravno nasprotno, tj. so tuji glasovni material prilagajala sebi. Slovenski jezik si je v svojem sedaj že več kot tisočletnem razvoju tuje glasovje suvereno podrejal in dela to v ustih navadnega zemljana gotovo še danes. Po pravopisovem uvodu pa je izgovor tujk in tujih imen zapisan le »po nekoliko poenostavljenem fonetičnem ključu« (str. 5), ker da se »tako imena v splošni rabi tudi največkrat izgovarjajo« (ib.).

Kaj se pravi nekoliko poenostavljeni fonetični ključ? Le s težavo si ga lahko sestavimo sami, a vidimo, da je zakompliciran npr. z dvojno obravnavo istih tujih glasov: tako glas [ö], če je v francoski besedi, sprejemamo z [e] (Lisieux [lizje] str. 67), toda nemškega spoštujemo in ga izgovarjamo (le kako?) kot [ö] (Goethe), enako še danski ϕ (str. 51). Pri glasu *ü* sta francoščina in nemščina izenačeni, tako da tako nemškega *führerja* kakor francoski *menu* izgovarjamo z [ü]. Izgovor je tak menda zato, ker *ü* poznajo tudi nekatera naša narečja. Toda knjižni jezik tega glasu ne pozna, prav tako kot *ö*-ja ne, zato ga tudi v knjižnem jeziku treba ni izgovarjati. Ubogi Goethe je kljub slovenski izgovorjavi *ö*-ja tako zelo oddaljen od svoje prave nemške podobe (= samo proti koncu zveneči g, [ozki ö], aspirirani t, polglas nam. našega širokega ê na koncu), da nam gotovo ne bo zameril, če še namesto *ö*-ja, ki ga veliko naših ljudi itak ne zna izgovoriti, uporabljamo svoj domači e. Izenačimo ga torej s francoskim Lisieuxom, obema pa pridružimo še francoskega Creusota, ki ga po SP moramo v nasprotju z Lisieuxom izgovarjati z *ö*. (V zvezi z različnim obravnavanjem Lisieuxa in Creusota se pojavlja vprašanje, ali se uvodu zdi izgovor *ö*-ja sredi besede lažji kakor na njenem koncu.) Tudi *führer* nam bo odpustil *i* namesto *ü*-ja, saj naši *r*-i tudi že ne zvenijo čisto (= niti približno) nemško. Francozi so nam zanemarjanje nosnikov že odpustili, zato korajžno naprej v tej smeri. Sam Phoebus (izg. Febus) bo zaradi tega rešen diskriminacije.

Tudi soglasnike je treba v slovenski izgovorjavi približati slovenskemu jeziku v tem smislu, da tuje glasove nadomeščamo z enakimi ali najbližjimi domačimi, in

sicer vedno in povsod. Seveda se morajo takšni soglasniki v slovenski govorni verigi obnašati prav tako kot slovenski. To pomeni npr.: ker v izglasju pred pavzo (in še drugje, kakor smo videli) v slovenščini niso mogoči zveneči nezvočniki, se tudi Lesage izenači s slovenskim Tomažem: [lesaš = tomaš] (SP 58 lesaž). Isto velja za gospoda Coleridgea: namesto [kólridž kólridža] (str. 58) bi ga bilo treba transkribirati [kólrič kólridža]. — Če pravimo, da se v slovenščini namesto zlogotvornega *r* izgovarja [ər], potem se mora temu pokoriti tudi Sartre: transkribirajmo ga s [sartər] in ne s [sartʀ] (str. 58), ker bi bil tak izgovor mogoč le, če bi *-r* v izglasju po francoski navadi izgovorili nezveneče. — Prav prepisovanje pa je, če glasoslovne zveze vokal + *j* v angleščini transkribiramo z *ī* [kòpirajt] (str. 163), francoske pa z *j* [kornej]. Pravilno je samo prvo. Prim. še [poatjejski] (str. 67) proti [olrajt] (prav tam). — Višek nesmotrnega prepisovanja tujih slovarjev in s tem v zvezi neupoštevanja razporeditve slovenskih glasov pa pomeni transkripcija nekaterih angleških imen in tujk: Yale = [jejl], yankee pa se piše [jenkil], čeprav tudi v slovenščini poznamo pred *k* (in *g*) mehkonebni *n*. Tudi yankeejevski se gotovo ne izgovarja z [v], temveč z [u], prav kakor Yellowstone, ki je transkribiran pravilno [jeloŋstɔn]. (Vse to se nahaja na str. 963). — Za weekend se predlaga neslovenski izgovor z [u] v vzglasju (str. 962). Ali ni edino primerno vikent, vikenda? In šele whig (str. 962)! Celó [hūig], tj. s [hu] na začetku in z zvenečim zapornikom (g) na koncu naj ga izgovarjamo. Kakor tu [vik viga] izgovarjajmo tudi Windsor (str. 962) z navadnim *v*, ko je tudi že njegov konec poslovenjen (prim. [uindz] proti [ɔr]). Zaradi par angleških besed vendar ne bomo rušili systemske premene slovenskih soglasnikov. — Pa pustimo nadaljnje ugotavljanje nedoslednosti in neprimernosti in se za konec zaustavimo za trenutek še ob pisavi tipa führer, wagnerjanec, whigovec in ničejanec. Slovenskemu jeziku primerno obravnavan je samo ničejanec, pisan z navadnim *i* in *č* za izvorni *ie* in *tzsch*. Kadar kakšno tujko čisto poslovenimo, tj. kadar jo uporabljamo kot domačo besedo in ne kot tujejezični navedek, jo moramo dosledno tudi pravopisno posloveniti. To pravilo bi si bilo dobro zapomniti in ne strašiti po pravopisu z nemogočo spako führer ali wagnerjanec in whigovec. Po slovensko se temu reče firer, wagnerjanec in vigovec in konec. Četudi smo se za ničejanca odločili samo zato, ker bi tisti *ietzsch* za slov. *ič* bilo le prenerodno, se povzpni mo k spoznanju, da je nerodno in nepotrebno tudi whigovstvo in führerstvo.

Obravnavati bi bilo na tem mestu treba še pisavo in izgovor imen delujočih oseb (in vsega tistega, kar se jih še drži), namreč bralca in bravca, toda na neupravičenost izvedene reforme so slovensko javnost opozorili že drugi. Prav tako bi bilo treba spregovoriti še o morfološkem vdoru latinščine in grščine v slovenščino in s tem v zvezi o odtujitvi še tistih nekaj udomačenih latinskih in grških imen, s katerimi operira naš povprečni izobraženec in šolar, a to spada le deloma v okvir našega pretresa, zato pa toliko bolj v morfologijo in zasluži obširne obravnave kdaj pozneje. Tako je torej naše pisanje pri kraju.

Ocene, poročila, zapiski

NEKAJ NOVIH KNJIG O SLOVSTVU NOB

VIII

J. v Odgovoru porablja veliko besed, da bi mi dopovedala, kako se napačno »ogrevam« (56) za Stare Ogence v Snežniškem sklopu, kjer naj bi bili razmnožili prvo zbirko Kajuhovih pesmi. Sama je v knjigi trdila, da je to bilo v Mrzli jami nad Jureščami, zelo blizu Starih Ogenc. Zdaj priznava, da fotografija, ki jo hrani Brina-Marta Pavlinova, tipkarica matric za Kajuhovo zbirko, nosi zapis Stare Ogence 1943. Kljub temu J. tudi zdaj predlaga, da ostanemo pri njeni prvotni krajevni določitvi, pri Mrzli jami, češ da Stare Ogence ni zemljepisno ime in da tega kraja na »specialki« ni našla, sploh pa da se ne more zadovoljiti s tem »lokalnim poimenovanjem barak in gozdnega predela« (56). Poučuje me o tistem področju v Snežniških gozdovih, češ da »verjetno Smoleju ni znano« (56). Žal moram oponentiko razočarati in priznati, da tiste kraje poznam in da sem bil zraven, ko se je rodila prva Kajuhova zbirka v tisti »baraki« v Starih Ogencah. Da dokumentiram nastanek Kajuhove zbirke, naj napišem o tem nekaj več.

Kraja Stare Ogence in Mrzla jama (tudi Mrzle jame) sta prav blizu skupaj. Specialka, ki sem jo imel v rokah, kaže obe zemljepisni imeni, zato ne vem, kakšno »specialko« je imela pred seboj J. Med krajema je približno 2,750 km zračne črte. J. se je pripravljena zadovoljiti z imenom Mrzla jama, ne more pa se »zadovoljiti z lokalnim poimenovanjem barak in gozdnega predela« (56) Stare Ogence. Zakaj tako, ne razumem: prvo kakor drugo je zemljepisno, kajpada lokalno poimenovanje, samo da se je v enem Kajuhova zbirka raznoževala, v drugem pa ne. Mislim, da je prav, če se za pravi kraj »ogreje« tudi J.

Dr. Roman Savnik (pismo iz Postojne 4. XII. 1961) sporoča, da poznajo domačini imeni Stare Ogence in Mrzla jama. »V obeh lokalitetah so se zadrževali konspirativno partizani, vendar je pred njihovim prihodom obstajalo nekaj stavb samo v Starih Ogencah (logarnica in hlev), medtem ko v Mrzli jami ni bilo nikakih stavb. Podatke posredujem preko informatorja gozd. inženirja od starega domačega logarja, ki ve tudi za konspirativne premike partizanov.«

Dr. Fedor Košir, ki je neposredno gledal, kako so nastajale matrice za Kajuhovo zbirko, pravi: »Vračali smo se iz Brkinov, iz Pregarij, in se po nočnem pohodu ustavili na prostoru sredi na novo zasemeženih gozdov. Na jasi je stala požgana ali demolirana, spodaj zidana koča. Na zidanih temeljih je ostalo še nekaj od sten lesenega zgornjega dela. Gotovo je to bila kaksna lovska ali gozdarska koča. Po mojem spominu koča ni imela strehe, vsaj v celoti ne. Tako je nudila le malo zavetja, nekaj pa le. V tej baraki je tov. Brina pripravljala matrice za Kajuhovo pesniško zbirko. Stroj je imela na kolenih in je tipkala. Pred njo je stal Kajuh in ji na pamet narekoval verze. Pesmi ni imel zapisanih, v roki je imel le kos papirja, in če kaksen stih ni gladko stekel, si je na papir naslikal stopice in skušal po njih preurediti metrum. Smejali smo se in se morčevali, češ, kako pesniki res pesni kujejo.«

Moji spomini se glede kraja in demolirane logarnice ujemajo s tem, kar sta pisala Brina v Tovarišu 1948 in Drenovec v Borcu 1953 in kar pripoveduje dr. Fedor Košir. V hiši je bil pod le delno ohranjen; zato je bilo tam, kjer je bil strgan, mogoče zakuriti ogenj. Lesene stene so bile deloma ohranjene, vendar je skozi luknje in skozi odprtino vrat pošteno vleklo. (Vrata je snel Fedor Košir, da je zunaj na njih prenočeval.) Dim je odhajal vsepovsod, največ skozi razkrito streho, od koder je včasih veter zanesel trop snežink. Po podu, kolikor ga je bilo ohranjenega, so se sušili listi papirja, deloma še nepopisani, deloma že odtisnjeni. Večkrat so listi zafrleli v vrtinčastem vetru, da jih je bilo treba loviti. Kipar Belač je praskal v matrico deklisko glavo za naslovno stran. Bila je noč, ko je bilo delo, začeto popoldne, končano.

Dr. Danilo Dovgan, s katerim sva tedaj za nekaj ur našla zatočišče v omenjeni baraki, dodaja: »Pripovedovanje o kraju in razmnoževanju drži. To ni bila baraka, ampak ostanek plaminske ali logarske koče, s kamnitimi temeljnimi okvirom! Ko me je bolnika zdravnik vodil proti tej koči, baraki ali boljše podrtiji, sem skozi demolirane stene videl vso družino, ki je bila tam: Kajuha, Brino, harmonikarja Janeza, Belača in Hreščakovo. Sten skoraj ni bilo. Tudi od strehe, kolikor se morem spomniti, je ostalo samo ogrodje. Čudili smo se, kako da je kulturniška skupina imela s seboj vse, kar je bilo za razmnoževanje potrebno: pisalni stroj, matrice, papir idr.«

J. me pravilno opozarja, da Kajuhove zbirke ni razmnožil propagandni odsek XIV. divizije, temveč kulturniška skupina, ki je bila neposredno »vezana na štab« (56). Prav je, da to kulturniško skupino pod Kajuhovim vodstvom podčrtamo kot samostojno telo, saj je tedaj in pozneje na Štajerskem res predstavljala samosvojo, posebno celoto.

Matevž Hace, ki je bil politkomisar XIV. divizije, v svojih Komisarjevih spominskih velikokrat govori o Kajuhu, a o tem, kako je nastala v Starih Ogencah njegova prva zbirka, nima nobene besede. Tisto popoldne ga namreč v oni baraki ni bilo in je prišel šele pod večer, ko je bilo delo že končano. Pač pa se dá po njegovih Komisarjevih zapiskih določiti dan, ko je bila zbirka razmnožena. Bilo je 15. novembra. Dne 14. XI. je doživel en oddelek divizije v Tatrah v Brkinih zelo hud udarec: Nemci so zgodaj zjutraj tistega dne zalezli premalo čuželčno partizansko stražo in je padlo okoli dvajset ljudi. (Dan potrjuje tudi krajevna kronika Pregarij.) Isti dan zvečer se je vsa divizija premaknila iz Brkinov. Pohod je krčila ko smola črna noč, v katero se je neugnano zlivljal dež, ki se je v območju Snežnika spreminjal v sneg. Divizija je prebredla Reko in izginila v snežniških gozdovih. Dne 15. XI. se je za kratek počitek ustavila v Starih Ogencah in tam je Kajuh izdal svojo pesniško zbirko.

J. v Odgovoru govori proti mojemu nasvetu, naj bi se pri svojem razpravljanju držala letnic 1941—45. Mislim sem pri tem čisto jasno, da naj se človek, ki ne zna hoditi, drži plotu. Jagrova je spregledala v istem odstavku moje kritike postavljeno irditev, kako — povedano s primerom — »ni sinu brez očeta in da bo sinu verjetno sledil vnuk« (149), z drugimi besedami, da je življenje teklo pred 1941 in da se razvoj ni končal z majem 1945. (Širše sem to misel mogel razplesti v svojem blejskem referatu, ki je izšel tudi tiskano prej kakor obravnavani Odgovor. Tako me ni šele oponentino opozorilo na politične in kulturne manifestacije pred 1941 pripravilo do neklih povsem naravnih misli.) J. mi daje nadrobne pouk o dogajanju v slovenski kulturi in politiki pred začetkom NOB in dostavlja: »Vsak intelektualec pozna te pojave v našem javnem življenju med obema vojnama« (55). Ker si J. tudi sicer v Odgovoru prizadeva za mojo moralno in politično diskvalifikacijo — bolj kakor za moje strokovno diskreditiranje — tudi tu z logiko svojega pisanja prozorno namiguje, da me nekako ne more šteti med tiste izobražence, ki tiste predvojne pojave poznajo. Ker mislim, da prehaja J. tu na področje preverjanja osebnih legitimacij, ji ne morem slediti. Ostajam na področju najine polemike in najinega pisanja in ne terjam od nje, da mi pokaže legitimacijo.

Poglejmo — da se držimo samo nekaterih važnejših vprašanj — kaj govori va z Jagrovo o nekaterih naših pesnikih!

Npr. o Zupančiču in o njegovih »molčečih« letih! Ugovarjal sem obči misli, da je, Zupančič v razdobju med obema vojnama dolgo časa molčal, misli, ki jo poudarja tudi J.; saj beremo v njeni knjigi: »Med zadnjo Zupančičevo predvojno knjigo — Veroniko Deseniški« iz l. 1924 in njegovo partizansko zbirko iz l. 1945... je preteklo skoraj četrto stoletje. V tem razdobju pa Zupančičev duh ni miroval; obmolknil je sicer kot *izvirni pesnik*, toda presenetil nas je prav v tem času kot mojstrski prevajalec« (44). Če znam brati, pomeni ta stavek, da je Zupančič kot *izvirni pesnik* molčal v času od Veronike Deseniške do partizanske zbirke v letu osvoboditve, to je »skoraj četrto stoletje«. V svoji kritiki sem temu ugovarjal. Vendar menda te oponentikine trditve ne smemo dobesedno verjeti, saj govori v svojem »šolskem priročniku« oziroma »študiji«, kakor sama imenuje svojo knjigo, tudi o ciklu Med ostrnicami, čeprav, da ponovim svoje besede iz kritike, »tako nejasno, da ni mogoče vedeti, kaj naj bi to pomenilo« (150). Gori navedeno mesto iz svoje knjige pa J. v svojem Odgovoru citira drugače, namreč takole: »jaz [= Jagrova] pravilno ugotavljam v svoji študiji, da je umolknil šele po Veroniki Deseniški« in da se je njegova ustvarjalna sila spet sprostila šele l. 1934 v ciklu »Med ostrnicami«. Tako berem v Odgovoru (56). Toda ta citat ni iz njene knjige! Njena knjiga govori o skoraj četrtoletnem molku, po tem citatu pa bi njegov molk trajal deset let. In da bi imeli še večjo izbiro v številkah, navaja J. Zupančičeve verz, po katerih »je kot pesnik umolknil za celih 13 let« (tako J., 56). Kaj naj si zdaj izberemo: deset let, trinajst let, četrto stoletje? Ko govori J. po Zupančičevem ZD o tej »molčeči« periodi, pravi, da spada v to dobo samo »nekaj pesmi« in da so tedaj »njegova pesniška dela... redka« (56). A prav bi bilo, da bi navedla tudi urednikove besede, da namreč »o trinajstletnem molku ne smemo govoriti brez pridržkov« (III., 374). In tako je po vsem tem »zadeva nekoliko drugačna« (56), ne »kakor jo je prikazal Smolej«, ampak kakor jo je prikazala J.

Moram priznati, da sem ob gornji zmedeni »zadevi« dejansko v zadregi: tako je zmedena, da se mi ne zdi mogoča. In vendar mi ponovno branje in premišljevanje ne razbistri pogledov: zmeda ostane zmeda. Podobno je z naslednjim primerom:

J. v knjigi piše: »Pesem [Pojte za menoj] je bila objavljena v SPor 1. 1942« (47). Jaz sem v kritiki zapisal: »Kako je mogoče zapisati, da je Župančič objavil pesem Pojte za menoj v SPor 1942, ko je pa zagledala beli dan že 6. IX. 1941« (150). A zdaj vam J. v Odgovoru dobesedno pravi: »l. 1942 [pa pesem ni izšla v SPor, kot se je meni zapisalo, kar Smolej za menoj ponavlja, temveč v Slovenskem zborniku« (56). Kdo je še kdaj slišal kaj takega: kritik citira avtorjevo napačno trditve, pa je za to odgovoren, kot da je napačna trditve njegov!

A naj pustim take in podobne primere in pišem rajši o stvareh, ki naj dopolnijo naše dosedanje znanje o slovstvu v NOB.

Popraviti moram svoji dosedanji trditvi, da je Bor priobčil v LZ dve oziroma tri pesmi. Če zdrobim njegov cikel Intima v sestavne pesmi, je Borovih pesmi v celoti sedem. Vendar o Boru kljub temu še vedno ne bi rekel, da je »pesnik LZ«, kakor to hoče J. Številno priobčenih pesmi je vendarle preskromno, da bi mu mogli prisoditi tak časten naziv. A J. tu spelje mojo misel nekam čisto drugam. V Odgovoru namreč zatrjuje, da ni prav nič važno, koliko pesmi je Bor v LZ objavil. Da ni pesmi objavljenih več, to dejstvo Jagrovi dokazuje, da jih ni objavil iz političnih razlogov oziroma da jih ni mogel objavljati zaradi svoje opredeljenosti. »Mislim,« pravi J. na ustreznem kraju v Odgovoru, »da bi bilo važno, tudi če bi objavil eno samo pesem, saj bi se z njo opredelil« (55). Jaz nasprotno mislim, da se je Bor opredelil s svojimi ocenami in eseji, njegove pesmi so pa take, da bi bile mogle biti objavljene tudi kje drugje, ne samo v LZ. To potrjuje tudi pesnik sam v pismu, s katerim odgovarja na moje vprašanje, zakaj ni pesnil v LZ več (Radovljica, 24. I. 1963): »Pesmi sem začel pisati zelo zgodaj, vendar jih iz avtokritičnosti nisem objavjal. Ko me je ta avtokritičnost nenadoma kdo ve zakaj izdala, pa sem odnesel Jušu Kozaku nekaj svojih pesmi, ki jih je ta iz pomanjkanja kritičnosti objavil. Ker je bil trmast že tedaj, bi jih bil objavil verjetno še kaj več, če bi se jaz spet prav tako nenadoma ne bil odločil, da bom to razvado opustil. Vzrok je bilo pomembno dejstvo, da sem medtem postal suplent na eni izmed najbolj razvpitih gimnazij v Sloveniji, namreč v Kočevju. Iz bojazni, da me bi na tej razvpiti gimnaziji prišel ob dober glas, sem svoje pesmi zaprl v kovček. Kasneje, med vojno, ko je bilo mogoče objavljati pesmi tudi pod psevdonimom — česar Juš Kozak [v LZ] ni dovolil — sem se znova premislil, posebno ker sem med tem časom opustil službo na omenjeni gimnaziji. Kaj si bodo o mojih pesmih mislili okupatorji, ki so v mojem življenju začasno zavzeli mesto kočevskih dijakov, pa mi je bilo vseeno. Vsekakor Juš Kozak, ki je prvi tiskal moje pesmi, ni kriv oziroma nima nobene zasluge za to, da jih nisem pred vojno objavil še kaj več. Nasprotno, celo med vojno mi odnehal in me je tiskal v Slovenskem zborniku (pod psevdonimom!).«

Kakor ob omenjenem Borovem primeru J. v Odgovoru vztraja, kako da »mora zanimati literarnega zgodovinarja«, zakaj je »pisal Bor za svoj predek«, »kajti brez vzrokov pesnik tega gotovo ni delal« (55), enako neodjelnivo odklanja J. svoj ugovor v kritiki, da »mladi rod« partizanskih pesnikov ni nastopil »nekako sredi l. 1944« (56), ampak že prej. Še nadalje vzdržuje svoj časovni kriterij, češ, »važen je samo datum prvih objavljenih pesmi« (56—57) v partizanskem tisku oziroma, kakor se glasi njena druga formulacija, vendar z bistveno drugačno vsebino, »kdaj se je kateri književnik oglasil v javnosti« (56). Oglasiti se v javnosti pa v času NOB pomeni vse kaj drugega kakor nastopiti v tisku. Kriterij, kdaj je partizanski pesnik kakšno pesem objavil v tisku, se mi zdi neustrezen, saj tedaj ni čakala vrsta uredništev na vsake nove verzice in literarnih revij niso tiskali v vsakem delu osvobojenega ozemlja. Kaj vse je moralo ostati po beležnicah, na slučajnih papirčkih v pesnikovem žepu! Kaj je moglo spregovoriti le v recitaciji ali biti objavljeno, pribito na drevo v partizanskem taborišču! Ščasoma se bo tudi treba vprašati, zakaj npr. partizanska lirika opeva le nekatera človeška čustva in zakaj partizanska proza obravnava le omejeno motiviko. Res moramo v tem videti predvsem prostovoljno omejitve ustvarjavcev, vendar ne smemo pozabiti, kako je odpor proti »partizanski brezji« prišel do izraza v javnosti šele zelo zelo pozno. Pri partizanski literaturi bi vsekakor bolj kakor pri Boru morali upoštevati možnosti in nemožnosti objavljanja. V NOB je moralo marsikaj ostati »v predalu«, brez krivde ustvarjavca, brez krivde vodstva, zaradi same stvarnosti.

Razen načelno pa oponentki tudi s formalnega stališča nisem mogel v svoji oceni pri-trditi. Tudi po Odgovoru še nadalje vzdržujem svojo trditve, da »mladi rod« nikakor ni nastopil šele »nekako sredi l. 1944«, ampak že prej. O tem važnem vprašanju ne bo odveč nekaj več besed.

Ko sem v svoji oceni spomnil avtorico na Klopčičevo antologijo Pesmi naših borcev, sem mislil, da bo šla vanjo gledat in mogoče tam našla, česar jaz zaradi varčevanja s prostorom nisem v oceni navedel. V Klopčičevem uvodu namreč beremo, da prinaša antolo-

gija pesmi, ki so bile že priobčene v listih vojaških enot zadnjega pol leta in ki so vzete le iz *majhnega* števila rokopisnih zbirk (VI—VII). Antologija je torej rezultat predhodnih objav in ne prerez skozi ustvarjanje sredi leta 1944.

V »mladi rod«, vki se je začel oglašati v partizanskih časnikih in revijah... nekako sredi 1. 1944, šteje J. Levca, Vuka, Ivana Korošca, Brestove, Franceta Kosmača, Minattija, Šmita »l. dr.« (knjiga, 27). V svoji oceni sem avtorico opozoril, da drugače gledam na nastop Kosmača, Levca, Vuka, Brestove in Korošca (150, 151, 218), v svojem Odgovoru pa me J. zavrača samo glede Kosmača in Levca, o drugih navedenih spomnih pesnikih pa ne reče ničesar. Zakaj ne? Zato, ker ne more zavrniti moje argumentacije, da je Brestova izdala pesmi že 1943 in da sta bila »nekako sredi 1. 1944« že mrtva Stanko Vuk vsaj tri mesece in Ivan Korošec že kar celi dve leti! Tudi nič ne pojasni, kako more pri njej Ivan Korošec pasti maja 1942, začeti nastopati v partizanskem tisku sredi 1944 in se kot poeta novou pojaviti pod imenom Anton Korošec še tretjič, »proti koncu NOB« (117)! O Minattiju bo držalo, da se je pojavil sredi 1944, kakor beremo v knjigi na str. 217, in ne šele »proti koncu NOB«, kakor beremo drugače v isti knjigi na str. 117. Za Šmita ne morem reči, ali spada v mladi rod iz srede 1944. Poznam njegove pesmi iz listov prekomorskih brigad 1945. Sicer pa je začel nastopati že pred vojno.

Moje opozorilo na naslov Jagrove v moji oceni, češ naj pogleda v Pesmi naših borcev, je veljalo tudi glede Kosmača in Levca. Klopčič namreč v uvodu omenja oba, češ da je imel v rokah tudi dvoje zbirk: Kosmačevo Pred pomladjo in antologijo Iz težkih dni, ki jo je izdala Šlandrova brigada in v kateri je glavni sodelavec bil Levec. Oponitka se opozorila ni poslužila in v Odgovoru zavrača mojo misel, da bi bilo treba pesnjenje Franceta Kosmača in Petra Levca v NOB pomakniti časovno nazaj, v leto 1943. Naj o obeh pesnikih nanizam nekaj podatkov, kolikor se tičejo njunih začetkov.

Klopčičev uvod v Pesmi naših borcev omenja Kosmačevo zbirko Pred pomladjo in antologija iz nje prinaša nekaj pesmi. Kosmač mi je napisal o svojem partizanskem pesnjenju naslednje stavke: »Prve pesmi sem napisal septembra in oktobra 1943 v Cankarjevi brigadi. Predložil sem jih nekaj Tonetu Seliškarju, ki je bil vodja kulturniške skupine, vendar v vednih premikih, na različnih terenih nisem mogel zasledovati, ali je kaj objavil in kje. Iz partizanovanja v Cankarjevi brigadi je pesem Izdajavske mu bratu. Nekaj pesmi je bilo našapirografiranih na bataljonskih stencasih Cankarjeve. Boji in premiki ob nemški ofenzivi v pozni jeseni 1943 niso dovoljevali kaj več. Ofenzivo samo sem doživel in preživel v železničarski brigadi, od tam pa sem bil v novembru prestavljen v deveto. Ta brigada je spadala v sestav XVIII. div. in je operirala na Hrvatskem, v Gorskem Kotaru. Meseca decembra je nastala vrsta pesmi. Deloma so to tiste, ki jih je uglasbil Marjan Kozina in so ponarodele, deloma so to še druge, ki so osnova kasnejše zbirke Pred pomladjo. Pesmi so nastajale deloma na pohodih, deloma po tamkajšnjih krajih, kakor so bili Srpske Moravice, Mrkopalj, Fužine in Vrbovsko. Nekatere pesmi so bile objavljene v našem brigadnem listu Naš pohod, ki sem ga tudi urejal. Tako so bile priobčene v januarski številki (1944) Mitralskecu Milošu Jenku, v isti številki pa še Hej, tovariši, pod orožje vsi, in sicer besedilo in Kozinova kompozicija, v februarski Motiv iz Hrvatske, v marčni Pohod v zimski noči in v aprilski V spomin padlemu tovarišu. A tačas sem bil že prestavljen v propag. odsek XVIII. div., kjer je delo vodil T. Seliškar. Meseca marca 1944 je naš odsek (na šapirograf) razmnožil mojo prvo pesniško zbirko Pred pomladjo. Bilo je to na Gori nad Sodražico. Zbirki je prijazen uvod napisal Seliškar, opremil in ilustriral pa jo je Vito Globočnik. Sredi maja 1944 sem odšel na Stajersko v kulturniško skupino XIV. divizije, ki se je morala formirati na novo, saj so iz nje štirje padli, dve tovarišici pa sta bili v bolnišnici. Kajpada sem tudi tam pesnil, vendar je to bilo že v drugi polovici 1944.«

Jagrove naj opomnim, da navaja med svojimi viri (145) pesmarico Radovana Gobca Naša partizanska pesem s Hrovatinovim uvodom in opombami. V tej pesmarici pa beremo (206), da je nekaj skladb na Kosmačevo besedilo nastalo že decembra 1943. To so pesmi: Hej, tovariši, Naša vojska in Tujci pohlepni. Prvi dve pesmi pozna v svoji knjigi tudi J. in ju sama omenja (17, 16). Ali se ji zdaj, po vsem tem še vedno zdi prav, postavljati začetke Kosmačevega objavljanja partizanskih pesmi v sredo leta 1944?

Svojevrstno usodo je imelo pesnjenje Petra Levca. Klopčič v Pesmi naših borcev sicer pravi, da je prepozno dobil v roke brigadno zbirko Iz težkih dni, a pristavljaj, da je vendar še mogel upoštevati njenega glavnega sodelavca. V resnici stoji Peter Levec neposredno za Kosmačem na prvih straneh I. zvezka. Zbirka Iz težkih dni ima sicer kot mesec izda zapisan junij 1944, toda izšla je pač pred Klopčičevo antologijo, ki niso isti datum. O svojem pesnjenju v partizanih je Peter Levec dejal (osebno): »Ko sem v brigadi videl, kako ta in oni skuša oblikovati stihe, se mi je zdelo škoda, da bi se porazgubile

pesmi, ki so bile sicer okorne po obliki in dovolj borne po vsebini, a si čutil v njih preprosto iskrenost in neponarejenost. Kot zbiratelj se je na zbirko sicer podpisal Žan-Stane Lenardič, ki je bil pri propagandi, v resnici pa sem pesmi zbral jaz in jih tudi sam uredil. To je, nekako bi rekel, moja prva pesniška zbirka. Pesmi sem v veliko primerih moral vsaj rahlo zlikati, vendar sem to storil z vsjo obzirnostjo do izvirne besede. Tam sem tudi prvič priobčil nekaj svojih pesmi. Brigada namreč lista ni imela. Sicer smo večkrat poskušali, da bi začeli, pa se nam nekako ni posrečilo. Moja prva pesem, ki je nastala v partizanih, je Požgana vas, iz avgusta 1943. Ker ni bilo lista, sem seveda pesmi samo recital: na mitingih, na sestankih, na nekakih literarnih večerih. Tako se spominjam nekega takega bi rekel literarnega večera maja 1944 v neki kmečki hiši: ko sem bral Požgano vas, so dvema navzočima stankama lile solze po obrazu. To je bilo eno mojih najlepših doživetij: priznanje pesniški besedi. Ko smo razmnožili na šapirograf zbirko Iz težkih dni, jo je tov. Žan poslal Glavnemu štabu, pri mojem partizanskem imenu Boris pa je zapisal tudi moje pravo ime in priimek. In ker je bil tedaj v propag. ods. Glavnega štaba Mile Klopčič, mi je pisal pismo, na moje pravo ime, v brigado. Pravo ime mi je dal tudi pri objavi v Pesmih naših borcev. S tem, da mi je pisal tak poet, kakor je bil Mile Klopčič, sem bil seveda zelo počaščen. S svojim zanimanjem zame je zbudil v meni samozaupanje in več poguma v pisanju. Po partizanskih listih pesmi nisem objavljaj, ker jih vojaške enote, katerim sem bil dodeljen, niso imele. Zato so tudi v prvi povojni zbirki Koraki v svobodo dodani pesnim datum nastanka.»

Menim, da sem končno z obširnejšim argumentiranjem prepričal tudi oponentko, da je njeno razvrščanje mladih poetov tam okoli srede 1944 v knjigi in v Odgovoru nevzdržno.

Ne morem slediti oponentki, ko se mi ponuja za vodnico pri spoznavanju in uveljavljanju, kakor ona misli, »novih« estetskih vrednotenij, »modernih« literarnoteoretičnih označevanj ipd. V svoji kritiki se res nisem zadovoljil z nekaterimi avtoričinimi oznakami liter. del z neustreznimi ali ohlapnimi termini. Zdaj v Odgovoru visokostno zatrjuje, da so nekatere moje trditve s področja estetike in literarne teorije dokaz mojih zastarelih nazorov: »Morda je to pomanjkanje posluha za subtilnejše stvari, morda pa so to ostanki nekdanje že zdavnaj preživele oficialne estetike« (57). S takimi besedami naperi oponentka proti meni bridki meč svojega Odgovora. Žal se še nadalje ne morem vneti za njeno »širšo, modernejšo in izvirnejšo razlago« (88) s področja estetike in literarne teorije. Vsakršna estetska ali literarnoteoretična sodba mora namreč vendarle temeljiti na dejstvih, ne moremo in ne smemo je izkonstruirati iz svojih meglenih, na vsak način »novih« pogledov. Zelo cenen je način, nekaj kar vprek označevati za staro ali zastarelo, ne imeti pa svojih pogledov, ki bi bili urejeni, zgrajeni v logičen sistem. Nobeno zatrjevanje z oponentkine strani o svoji modernosti in moji zastarelости ne more iz Klopčičeve enodejanke Matere napraviti dvodejansko dramo, kakor beremo v oponentkini knjigi (82), ali ne iz Zupanove novelete »ciklus (5) kratkih novel«, kakor stoji v njeni »študiji« ali »šolskem priručniku«. Modernost, naprednost in novost si prisvajati, še ne pomeni, to tudi dejansko imeti. Ob vnetem razglašanju svoje modernosti in ob glasnem poudarjanju zapletenstva svojega nasprotnika se prav lahko zbudi sum v resničnost z inho zagovarjane trditve. Mimogrede naj Jagrovo opomnim na vedno živo resnico, da mladost ni zasluga in starost ne napaka; marsikdo je že ob rojstvu star in ima toge možgane.

Za vzgled oponentkinih estetskih vrednotenij naj izmed vsega vzamem zatrjevanje Jagrove, kako so Prežihovi Naši mejniki »najbolj dovršene umetnine z vojno tematiko« (v knjigi 32, v Odgovoru 57). Ker Naši mejniki po oponentkinih besedah »ne potrebujejo (v Smolejeve milosti in ne moje hvale« (58) — sama v Odgovoru, mojim ugovorom navkljub, vztraja pri svoji prvotni sodbi — naj o zbirki spregovorijo drugi, da se bo videlo, koliko je »novok«, »modernok«, »subtilnejšek« vrednotenje liter. del, ki si ga prilašča J., utemeljeno. V svoji oceni sem imenoval prozo v Naših mejnikih »časniške listke in le delno izdelane novele« (152), oponentka pa »črtice in novele« (57). S strani Jagrove sem seveda žel za svoje mnenje odločen ne.

Ob izidu zbirke je Tine Orel napisal v LP (17. V. 1947) med drugim: »Čeprav pisatelj sem in tja zaide v žurnalističen slog, vendarle zmague njegov nekdanji sveži, sočni, pristni realizem... [nekateri] črtice so res bližje na hitro pisanemu feljtonu... Žal ti je samo to, da te zgodbe niso povezane v veliki tekst te dobe. Res so nekatere teh stvari kakor neobdelani drobcji, kakor da bi jim manjkalo umetniškega prijema.«

Anton Slodnjak je v Letopisu Matice Srpske (1949, 369) in nato v slovenski objavi v Obzorniku (1950, 20) napisal: »Knjiga Naši mejniki vsebuje vrsto črtic in študij o slovenskem narodnem odporu zoper okupatorja... treba [jej] reči, da umetniško niso povsem dognane in ne dozorele ter da so bolj gradivo in študije za umetniško sliko velikega časa in njegovih ljudi.«

In še Marja Boršnik v knjigi Študije in fragmenti (1962, 355) v eseju o Prežihju. Pisatelj si je, pravi M. B., po trpljenju med vojsko končno toliko opomogel, »da je napisal nekaj feljtonov in črtic tudi o vojnih strahotah nacističnega nasilja, toda razen redkih izjem (Stari grad) te zgodbe, ki jih je deloma izdal v posebni zbirki (Naši mejniki, 1946), nivoja njegovega predvojnega ustvarjanja ne dosega. So pa pomembni dokumenti tedanjih vojnih muk in bi lahko služili kot gradivo širšemu tekstu. Taki, kot so, so reportažni in ne zajemajo iz jedra.«

Odgovor kritiku, ki ga je napisala J., nudi še vrsto mikavnih priložnosti za polemiziranje, razpravljanje, tudi ironiziranje ipd. Na primer! Oponentka vije roke, kje vendar živim, da ponujam upodabljačo umetnost namesto likovne, ki je po njenem mnenju edino sodoben, naprednega človeka vreden izraz. Moram ji zagotoviti, da stojim trdno na slovenskih tleh in da tudi najvišja šola »tistih« umetnosti na Slovenskem nosi naslov Akademija upodabljaočih umetnosti. Če jo je zbedel moj izraz o pesnikih »po božji volji« v moji oceni, je pokazala — da se izrazim pol mistično — prav predpotopno nestrpnost. Kakor je cenena njena obtožba, da sem ob razpravljanju o Klopčičevih prevodih pri naštevanju »skoraj vsa imena« prevedenih pesnikov za njo samó »spretno ponovil« (57), bi bilo enako ceneno, ko bi jaz zapisal, da je avtorica ta imena prepisala iz Kazala Klopčičevega Divjega grma. Nesmiselno bi se bilo prerekati, zakaj Tiskovna zadruga ni hotela izdati Zupančičeve zbirke Med ostrnicami. Zdaj me poučuje s prstom na vrsticah, ki sem jih avtorici sam pokazal. Itn. itn. Važno in prav se mi je zdelo, da v tem svojem razpravljanju zapišem nekaj novosti in dopolnil o slovstvu v NOB, v prerekanje z oponentko se pa ne morem spuščati.

Po vsem ne morem reči, da bi bila oponentka s svojim Odgovorom ubranila svojo »študijo«, »šolski priročnik« ali »šolsko izdajo«, kakor različno imenuje svojo knjigo. S svojimi ugovori me ni prepričala, da bi menjal svojo sodbo. V Odgovoru ni varčevala z izrazi na moj račun, kakor so: zaostalost, starokopitnost, osebno pisarjenje, glasoforstvo, kabinetnost, nepoučenost, protislovnost, zmredenost, neizčrpanost pojmov ipd. Kdor se nasprotnika loteva s takimi izrazi, ga sumim, da mu manjka dokazov. Grafični triki, kakor: kritika, »kritika« in »KRITIKA«, morejo zmešati samo neizobraženega bravca, tem pa JiS menda ni namenjen. V svoji oceni in zdaj v svojem odgovoru nisem hotel biti oseben. Ali je to načelo kulturne kritike spoštovala tudi oponentka, naj si odgovori sama. Zato ne bom oponentke opominjal, naj si samokritično prebere uvodna dva in zadnji odstavek v svojem Odgovoru. Vsekakor se strinjam z njo, da je področje naše slovenistike, vključno tudi področje NOB, tako široko, da nihče, ki se ukvarja z vprašanji našega slovstva, ne more biti »osebno prizadet« v svoji skrbi za morebitni »klavrn plasm« (53) svojega dela: dokaze imamo, da se da »plasirati« marsikaj. Jagrovo lahko samo zagotovim, da me polemika z njo ni nič veselila in da tu z mirnim srcem postavljam piko.

Viktor Smolej

BRECHT PRI NAS DO VOJNE

(Zapisek ob izdaji prve knjige izbranega dela pri Cankarjevi založbi v Ljubljani)

Brez pregleda časnikov ne bi mogel natančno reči, kdaj je bil zapisan pri nas prvi glas o Bertu Brechtu, pač pa lahko rečem, da smo hitro zvedeli za burni uspeh »Beraške opere«, ki je doživela svojo krstno predstavo 31. avgusta 1928 v berlinskem »Theater am Schiffbauerdamm« s skladbami Kurta Weilla. Literarne in gledališke novosti smo najbolj izvedeli iz kulturne rubrike časnika »Prager Presse«, v nemščini pisanega neoficialnega glasila českoslovaške vlade. Pokojni dr. Joža Glonar je imel z uredništvom tudi osebno zvezo in je tu in tam poslal celo kakšno beležko o našem kulturnem življenju. Kulturna rubrika je bila izredno dobro urejena. Poleg tega pa je imela kavarna »Union« več pomembnih nemških časopisov z dobrimi poročili in zapiski iz umetniškega življenja (»Vossische Zeitung«, »Frankfurter Zeitung«, pri kateri je sodeloval tudi socialistični publicist Hermann Wendel, ki je posredoval objavo Glonarjevega nemškega prevoda »Hlapca Jerneja« v socialističnem dnevniku »Volkstimme« v Frankfurtu, nadalje »Münchner Zeitung« — rekli smo ji »minhnerca«, kakor smo rekli »Prager Presse« pragerca — itd.). Krožek okrog »Mladine« se je pogosto zbiral v kavarni »Union« prav zaradi številnih tujih časnikov in revij, ki smo jih včasih skupno prebirali in si marsikaj tudi zapisovali. Glas o »Beraški operi« je šel takrat po vsej Evropi in zato smo gotovo zvedeli za Brechta najkasneje jeseni leta 1928. Knjiga izvirnika »Beraške opere« je morala priti v Ljubljano nekeje okrog 1931. leta, ko sem bil že režiser v Operi. Ravnatelj Mirko Polič in dirigent Niko Štritof sta se tudi navdušila zanjo. Zato smo jo hoteli uprizoriti v Operi, toda ko sva s Štritofom pregledovala besedilo (največ-

krat v kavarni »Emona«, sva začela oklevati zaradi operetnih odnosno opernih igralcev, za katere je bilo prednašanje in petje songov huda novost, na drugi strani pa je bila še trši oreh zanje proza. Zamišljala sva si na koncu kombinirano zasedbo z dramskimi in operetnimi igralci, pri tem pa sva naletela na administrativno-birokratske ovire, ker se direkciji Drame in Opere nista mogli sporazumeti ne zaradi igralcev in pevcev, ki sva jih zahtevala, ne zaradi tega, komu naj se šteje predstava v abonma — Drami ali Operi. Tako sva nekega dne obupala, dokler se ni vodstvo Drame odločilo, da uprizori »Beraško opero« s svojimi močmi. Žal sem moral pod raznimi nevšečnimi okoliščinami odstopiti od režije in jo prepustiti Bojanu Stupici (kakor prej že Škvarkinovo »Tuje dete«). Premiera »Beraške opere« v Štriftofem prevodu in nekoliko preurejena je bila 30. septembra 1937. Pred tem pa smo videli v Ljubljani že izvrsten Pabstov film (nastanek 1931, produkcija Nero-film z nemško in francosko verzijo), ki je delo populariziral tudi v slovenski javnosti, zlasti pri njenem naprednem delu zaradi svoje ostre satirične osti zoper buržoazijo in njen družbeni red. Brechtovo delo in klavirski izvleček z Weillovo glasbo je izdala na Dunaju »Universal-Edition« l. 1929, s katero je bil povezan tudi komponist Slavko Osterc. (Zanj in za sedanjega opernega ravnatelja Dimitrija Žebreta me je avgusta 1951. l. spraševal tudi pri nas znani poangleženi dramatik in igralec ruskega porekla Peter Ustinov, ki je vedel zanjui prek te založbe. — (Mimogrede: dobro je poznal tudi Ljutomerčana.) Knjiga z Brechtovim tekstom je bila broširana v rdeče platnice in se je žal pozneje izgubila. Dobili smo jo prek takratne Avtorske agencije iz Zagreba, ki je imela svojo podružnico v Ljubljani. V zvezi s filmom je bila znana tudi pravda med Brechtom in Weillom na eni strani in filmskim podjetjem, ki je Brechtov tekst omililo. Pred tem pa je Brechtovo ime in delo populariziral še proces zaradi plagiatorstva. Takrat znani gledališki kritik Alfred Kerr, čigar spise smo dobro poznali tudi v gledališču, je obdolžil Brechta plagiatorstva, ker ni navedel, da je vzel v svojo predelavo in prepresnitev nekaj Villonovih stihov in to celo v tujem prevodu. Tudi o tej stvari smo brali takrat v nemških časopisih. Brechta je branil dunajski pisatelj in kritik Karl Kraus, izdajatelj revije »Die Fackel«, ki jo je bral marsikdo iz Cankarjeve generacije. Prav tako pa smo zvedeli za Brechta še v zvezi z izredno uspešno in drzno uprizoritvijo dramatisacije Haškovega romana o Švejku v režiji berlinskega režiserja Erwina Piscatora januarja 1928 in z risbami Georga Grossa, ekspresionističnega nemškega Daumiera tistega časa. O tem gledališču, o Piscatoru in Brechtu sta nam takrat pripovedovala tudi režiser Ferdo Delak in igralec Kosič, ki sta za časa svojega bivanja v Berlinu imela osebne stike s tem umetniško avantgardističnim in politično-revolucionarnim gledališčem, o katerem smo nekateri marsikaj brali tudi v nemškem komunističnem dnevniku »Die rote Fahne«, ki je prihajal kljub prepovedi tudi v Ljubljano. Leta 1929 smo dobili tudi knjigo Erwin Piscator: Das politische Theater (Adalbert Schultz Verlag, Berlin), v kateri je v poglavju, kjer govori pisec o uprizoritvi »Švejka«, beseda o Brechtu, prinaša pa tudi njegovo karikaturo. Brecht je sodeloval pri predelavi Brod-Reimannove dramatisacije Haškovega romana.

Med naslednjimi Brechtovimi deli je pred vojno bila pri nas najbolj znana igra »Puške gospe Carrar«, ki jo je napisal leta 1937 v Parizu kot svoj literarno-politični prispevek za boj republikancev zoper frankovce in njih zaveznike. Napisana je v »aristotelski tehniki«, kar je Brecht tudi priznal. Po krstni predstavi v Parizu (v nemškem jeziku) v Salle Adyar dne 16. X. 1937 (glavno vlogo je igrala Brechtova žena Helena Weigel) je delce zaslovelo po vsem svetu, ki se je zanimal za špansko državljansko vojno. Glas o njej je hitro prišel tudi v Jugoslavijo, kjer je ves napredni svet spremljal fašistično protirevolucijo in boj republikancev z velikim zanimanjem, s skrbjo in simpatijo za republikance. KPJ je organizirala in poslala precejšnje število prostovoljcev. O njih priča knjiga, ki so jo izdali pred nekaj leti naši preživeli udeleženci. Po raznih kanalih so prihajale k nam razne prorpri-kanske publikacije. Tako je prišla tudi knjiga, v kateri je izšla drama »Puške gospe Carrar«. V posebnem iztisu je izšla že proti koncu leta 1937 v Pragi, marca—aprila 1938 pa že v drugi knjigi Brechtovih »Gesammelte Werke«. Obe debeli knjigi zbranih spisov te izdaje, vezani v svetlorjavo vrečevino, ki je zaradi nacistične zasedbe ČSR ostala torzo, sta bili prav tako tiskani v Pragi, čeprav je bil sedež založbe Malik, ki ju je izdala, takrat že v Londonu, kamor se je založba umaknila pred nacističnim terorjem. Vem, da je vsaj en izvod teh dveh knjig prišel v Ljubljano. Igro »Puške gospe Carrar« so propagirali v času španske državljanske vojne partija in antifašisti. Zato je bila dobro znana tudi med nami levičarji. Jaz sem dobil v roke tekst najkasneje sredi l. 1938. Ne morem sicer z gotovostjo trditi, toda nekaj se spominjam, kakor da je igrica krožila tudi v srbsko-hrvatskem tipkanem ali šapirografiranem prevodu. Zelo rad bi jo bil kje uprizoril, toda zaradi cenzure to ni bilo mogoče niti pri delavskih amaterjih, oficialna gledališča pa sploh niso prišla več v poštev, ker je beo-

grajski režim zelo zaostрил cenzuro in lezel vedno bolj v nacistični in fašistični tabor do znanega pakta, ki so ga 27. marca 1941 naposled zavrogle revolucionarne množice.

Na Brechta nas je v zadnjih letih pred drugo svetovno vojno opozarjala tudi revija »Das Wort«, ki je začela izhajati v Moskvi (Jourgaz-Verlag) leta 1936 v uredništvu Bertolta Brechta, Liona Feuchtwangera in Williija Bredela. Brechtovo ime je bilo tiskano na prvem mestu. Do zasedbe ČSR smo jo tu in tam dobivali prek Prage. Po srečnem naključju sta se mi ohranila dva zvezka (11. štev. II. letnika — 1937 in 5. štev. III. letnika — 1938). Večina tako imenovane revolucionarne literature iz moje knjižnice je bila žal med okupacijo uničena. V 5. štev. III. 1. je objavil Brecht tri satirične pesmi (Die Regierung als Künstler, Kanonen nötiger als Butter, Trost vom Kanzler), ki jih je napisal za nemško oddajo moskovskega radia. Skratka: Brecht je bil že pred vojno zelo znan revolucionarni pisatelj tudi pri nas — vsaj v naprednih literarnih krogih.

dr. Bratko Kreft

DVOJE PISEM MIRANA JARCA IVANU GORANU KOVAČIČU

Prijatelj Dragutin Tadijanović, znani hrvatski lirik in direktor Inštituta za književnost Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti v Zagrebu (Opatička ulica 18, Gornji grad), me je že pred leti opozoril, da je med korespondenco rajnega Ivana Gorana Kovačiča tudi več pisem slovenskih dopisnikov, med drugim obsežnejše pismo Mirana Jarca.

Ko sem pred več kot letom dni ob priložnosti pregledal slovenski del korespondence s Kovačičem, sem ugotovil, da so si razen Mirana Jarca zvečine tik pred drugo svetovno vojno s Kovačičem dopisovali tiste slovenski avtorji: Božidar Boriko, Ivo Brnčić, (Društvo slovenskih književnikov), Bratko Kreft, Miha Maleš, Tone Seliškar, Severin Šali in Fran Šijanec. Večji del te korespondence je v zvezi s sodelovanjem slovenskih avtorjev v božični (1940) oziroma velikonočni (1941) številki zagrebškega dnevnika »Novosti«, katerega kulturni urednik je Kovačič tiste čase bil in v katerem je z izjemno ljubeznijo navezal sodelovanja slovenskih kulturnih delavcev.

Če upoštevamo Goranovo izrazito napredno jugoslovansko orientacijo, bomo razumeli, zakaj je prišla deloma do izraza tudi v povezavi s slovensko književnostjo tistega časa. Tako je Goran z izjemno intuicijo predstavil hrvatskemu občinstvu pesnika Alojza Gradnika, ki je tista leta pred drugo svetovno vojno živel v Zagrebu (gl. članek »Alojz Gradnik, pjesnik seljaka«, Novosti, 10. nov. 1940), in Iva Brnčića (Novosti, 4. apr. 1941). Omeniti moram, da je Kovačič v prvi polovici 1940. leta dvakrat obiskal Slovenijo, ko je s skupino hrvatskih književnikov gostoval na književnih večerih v Ljubljani in Mariboru. Žal je do neposrednejših stikov prišlo kasno, tik pred izbruhom vojne, ki je v celoti onemogočila nadaljnje sodelovanje.

Obe Jarčevi pismi iz Goranove korespondence govorita zase. Prvo je čisto uvodno in ga objavljam samo zaradi drugega. Drugo pa je zanimivo zlasti zato, ker v nekem smislu pomeni kratko književno-razvojno avtobiografijo Jarčeve in je hkrati pomembno dopolnilo izboru njegovih del, ki je pri CZ izšel pred tremi leti. Kolikor mi je znano, Kovačič o Jarcu ni ničesar tiskal. Ali je kaj napisal, ni še ugotovljeno. Mogoče je samo druga svetovna vojna kriva, da do tega ni prišlo.

Prepričan pa sem, da bo prav, če ravno sedaj, ko je te dni minilo petdeset let od Goranovega rojstva in ko bomo v kratkem obhajali dvajsetletnico njegove tragične smrti, lani pa je minilo dvajset let od prav tako tragičnega konca pesnika »človeka in noči«, izročim slovenski javnosti besedilo teh dveh pisem. Oba, Jarc in Goran, sta umrla sorazmerno mlada, oba je zadela podobna, partizanska smrt, oba imata grob neznano kje, Jarc nekje sredi svoje Dolenjske in Goran nekje v bosenskih hribih, v zaledju mesta Foče.

Tone Potokar

(Prvo pismo, z roko pisano na karton približno 17 × 10 cm, na obeh straneh)

Lj. 1. I. 41.

Dragi gospod Kovačič,

ali me še poznate? Samo po imenu? V Ljubljani sem Vas osebno spoznal, ko smo šli lani s kolodvora proti Prešern. spomeniku. Vaši članki in eseji o slovenski književn. v Novostih (na pr. o Gradniku) pa so me že tako presenetili, da sem vesel, da imam priliko pokloniti Vam svojo tretjo zbirko pesmi »Liriko«, o kateri bi tako rad, da bi napisali kaj besed v »Novostih«. In tudi za redakcijo Novosti sem priložil poklonilni izvod. Dr. Al. Gradnik

mi je pisal zelo simpatično o Vas, ki Vas itak že dolgo poznam po Vaši pesniški besedi. Upam, da to ni moje prvo in — zadnje pismo Vam, ki se Vam prav topla zahvaljujem že naprej za vse in ostajam

vdani

Miran Jarc

Miran Jarc
Lj. Kreditna banka
Ljubljana

(Drugo pismo, pisano z roko, osem pisemskih strani)

Lj. 14. I. 41.

Dragi gospod Kovačič,

Vaš pozdrav me je zelo vzradostil. O, kako škoda, da se ne moreva osebno pogovoriti! V lepem spominu Vas imam vse od onih dni, ko sva se videla za nekaj minut. Poročilo o Al. Gradniku v Novostih pa me je tako presenetilo, saj si nisem mogel misliti — čeprav sem sicer vedel — da tako globoko poznate našo književnost. Dr. Gradnik mi je o Vas tako lepo pisal, da sem zaželel priti z Vami v stike.

O, kje so že časi, ko sem hodil po Zagrebu! Bilo je l. 1919-20 — takrat sem prišel v Zagreb iz Novega mesta, kjer sem maturiral. V Zagrebu sem poslušal nekaj semestrov filozofije (Dr. Bazala, Dvorniković, Boranić, etc) in sem se tam seznanil tudi z Vašimi pesniki Krležo, Cesarcem, Krklecom itd. Potem sem živel v Lj. in po absol. filozofiji vstopil v — Lj. Kreditno banko! Jaz in banka! Paradoks? Jaz, ki sem v svojih pesmih (prva zbirka Človek in noč — 1927) in v prozi (Črni čarodeji 1922, Novomesto 1932, Črna roža 1934) prikazoval dramo človeka, koprnečega po elementarnem zaživetju, povezanega z zemljo in nebom v eno, sovražčega zlagane družabne forme, itd. — jaz sem v banki kot uradnik. Nasmehni se moral, ko sem čital, da je — meni tako simpatični franc. romancier Jean Giono tudi bil mnogo let bančni uradnik... No, to mimogrede.

Poglavitne moje stvari, ki so izšle v knjigah so

I. zbirka pesmi Človek in noč 1927

II. zbirka pesmi Novembrske pesmi 1935

III. zbirka pesmi Lirika 1940

V prozi pa: novele v Lj. Zvonu in Domu in Svetu;

roman I. Novomesto 1930

roman II. Črna roža 1934

povest III. Jalov dom 1940

poleg tega potopis Amerike (1932): pod naslovom »Odmevi rdeče zemlje« — skupno s slikarjem Božidarjem Jakcem.

Članki in kritike, eseji in razprave o moderni franc. liriki, o hrv. liriki, o angleških pisateljih (Conrad, D. H. Lawrence), o Gioniju, Proustu itd.

Glavno dramsko delo moje je *Vergerij*, ki je izšel v fragmentih v Lj. Zvonu in v Domu in Svetu. *Vergerij* je drama v verzih in sicer ji je osnova tragični razkol med kotemplativnostjo in med koprnenjem po akciji in istem človeku, ali: igra kontrastov na pr.

Breda — Lenin

mistika — borba

itd.

po sredi pa stoji žena — Eros, ki veže zemljo z nebom...

Škoda, da Vam ne morem poslati raznih člankov in karakteristik o sebi v revijah itd.

V knjigi *Anthologie de la Poésie Jugoslave* stoji ta označba:

Miran Jarc, rojen v Črnomlju 1900, študiral gimnaz. v Novem mestu, romanistiko in slavistiko v Zagrebu in Ljubljani, kjer živi zdaj kot uradnik v banki.

Najbolj izrazit zastopnik slovenskega ekspresionizma, ki obdeluje ponajveč religiozna doživetja. Jarc je pesnik duhovnih vizij, tesnob in začudenj človeka pred zagonetno ogromnostjo kosmosa. Bori se za rojstvo novega človeka iz kaosa trpljenja...

Moj nastop v slov. literaturi je v zvezi z nastopom takozvane povojne liter. generacije, ki se je pri nas začela uveljavljati okrog leta 1920. Zrastli smo iz spoznanja, da je civilizacija laž in da mora človek trpeti, da se duhovno reši. Nekateri so našli pot že takrat v socializmu (Tone Seliškar — Trbovlje! —) drugi v katoliško liriko — (Anton Vodnik), jaz — jaz pa sem šel skozi mnogo duhovnih faz (mistika, teozofija itd.) in sem danes s svojo »Liriko« našel sintezo v formi slovenskega soneta!

Poleg tega sem prevajal za naše založbe iz ruščine (Remizov, Naživin) iz angleščine (Hergesheimer) iz francoščine (Balzac, P. Verlaaine, P. Valéry, Cl. Farrère itd.).

Toda boljše bi me spoznali iz mojih del. Žal Vam težko postrežem z njimi, ker imam na razpolago pri rokah samo nekaj stvari. Pošiljam Vam »Novembrske pesmi«, ki so izšle l. 1935. V njih imate izraz sodobnega občutja mraku in pričakovanja nečesa groznega, kar je tudi prišlo. »Liriko«, ki je moja do sedaj poslednja etapa liričnega razvoja, že imate, pošiljam Vam pa tudi mladostni roman *Novomesto*, kjer imate v osebi Bohorič del moje avtobiografije iz gimnazijskih let za časa velike vojne 1914—18. *Novomesto* na Dolenjskem je prizorišče te duhovne rasti v pesništvo! Ta roman je značilen za ideje in duševne struje, ki so v nas mladih takrat živele.

Pošiljam Vam tudi najznačilnejši fragment dramske pesnitve Vergerij. Drugih stvari nimam pri roki, zlasti ne knjige »Človek in noč«, ki je bila tako važna za mojo liriko po vojni (1920—27).

Upam, da boste iz poslanega že lahko nekoliko videli moj pesniški obraz in bom Vam zelo hvaležen, če se me boste spomnili v *Novostih* s kakšnim člankom. Prav rad Vam bom storil, kadar bo nanoslo kako uslugo, saj želim prav iz srca, da bi bili duševni stiki med Vami in nami poglobljeni, saj sem vendar po rodu Belokranjec, doma prav blizu Kolpe, ki nas — loči, a naj nas prav Bela krajina spaja.

Toplo Vas pozdravlja

vdani

Miran Jarc

Lj. 14. I. 41.

Miran Jarc

Lj. Kred. banka

Ljubljana

DELNI RAZGLED PO TOPORIŠIČEVI STILISTIKI IN STILU

V »Jeziku in slovstvu« VIII, št. 1—2, je Jože Toporišič objavil svoj referat, ki ga je imel na slavističnem zborovanju na Bledu. Ni moj namen, da bi analiziral stil in vsebino vsega referata; naj se dotaknem samo nekaj vrstic, ki zadevajo mojo malenkost.

Zdi se, da je za Jožeta Toporišiča greh, če kdo ne misli kot on, ali če je kdo prišel do istih sklepov kot Jože Toporišič nekaj prej kot Jože Toporišič.

V stilizaciji svojih stavkov se Jože Toporišič na vso moč trudi, da bi mi očital nesamostojnost (in ne samo meni), pri tem pa ne ostaja dosleden niti v dveh zaporednih stavkih. Toporišič piše: »Guberina, ki je spregovoril po Vatroslavu Kaleniću v teoretičnem delu članka o stilografiji...«; ko pa bi bilo pričakovati, da bo Toporišič povedal, kaj pravi Guberina, kje pravi Guberina, kako pravi Guberina, Toporišič hladnokrvno spremeni subjekt, ki zdaj ni več Guberina, pač pa Kalenić.

Nič čudnega — kajti v svojem članku pač nisem povedal tistega, kar pravi Guberina, temveč tisto, kar sem menil jaz. Toporišiču očitno ne gre za dejstva, temveč za: JOŽETA TOPORIŠIČA...

Kar se pa Guberine tiče, sem v svojem članku jasno povedal, kaj mislim o njegovih trditvah, kakšen je moj odnos do njih, s katerimi deli se strinjam, s katerimi pa ne. Vendar — in to je popolnoma jasno; vsaj iz olike! — nisem mogel napasti Petra Guberine zgolj zato, ker se ne strinjam z njim; toda za Jožeta Toporišiča je to očitno docela nerazumljivo. Dokler pa smo pri Petru Guberini, o katerem mislim, da je najboljši stilistik pri nas, in pri tem, kdo je po kom spregovoril, naj omenim še tole: radovedni bralec naj primerja recimo str. 37 Toporišičevega članka in recimo str. 72 dela Petra Guberine: **Zvuk i pokret u jeziku**, ali str. 37: str. 137 o. c., ali str. 39: 145 o. c.

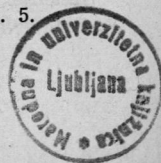
Članek Jožeta Toporišiča vsebuje tudi drugačne jožetoporišičevske stileme. Čeprav sem na str. 229, četrta vrstica od spodaj, jasno povedal, kako in kaj mislim, Toporišič, milo rečeno, pozablja na vse to in formulira svoj stavek: »Po vsej verjetnosti Kalenić pri tem misli...«

O terminih **stilna točka**: **stilem**, o Toporišičevi metaforično-hiperbolični zamenjavi nosu s kumaro, o tem, ali se stilistika, in katera, in kakšna, mora ukvarjati z estetsko oceno ali ne, ali je ena sama stilistika, ali pa jih je več, ne bom polemiziral. Naj omenim, da me Toporišičeva podzavestna doživetja (gl. str. 40) niso nagnila k temu, da bi opustil svoje mnenje. Upam namreč, da bo Jože Toporišič enkrat dovolil tudi to stilno možnost izbira: namreč da so ljudje, ki se lahko tudi ne strinjajo z Jožetom Toporišičem.

Vatroslav Kalenić

**BIBLIOGRAFIJA SLOVENSKEGA JEZIKOSLOVJA
ZA LETO 1961 IN 1962**

- Bezljaj France*: Etimološko raziskovanje slovenske leksike. — Jezik in slovstvo VII/1961-62 št. 7 str. 193—199.
— Jezikovni paberki. — Jezik in slovstvo VI/1960—61 št. 5 str. 170—171.
— *France Bezljaj*: Slovenska vodna imena. (Hydronymie slovène.) II. del (M-Ž). Lj SAZU, 1961 (345 + II) str. (Dela SAZU, Razred za filološke in literarne vede. — Inštitut za slovenski jezik 6.)
— Slovensko imenoslovje. — Jezik in slovstvo VII/1961-62 št. 5 str. 130-135.
- Blaznik Pavle*: Ime Puštal in njegov pomen. — Loški razgledi IX/1962 str. 219.
- Borštnik B(ožo)*: Še nekaj besed o reklkih in kalkih. — Jezik in slovstvo VI/1960-61 št. 5 str. 173-175.
- (Černe France)* — *econ*: Nekaj misli o spreminjanju ekonomske terminologije in kategorij v družbenih planih. — Ekonomska revija XII/1961 št. 1 str. 71-72.
- Č(ernetič) S(ilvester)*: Jezikovni kotichek. — Varilna tehnika X/1961 št. 1 str. 32.
- Čop Bojan*: Etyma balto-slavica. — Slavistična revija XIII/1961-62 št. 1—4 str. 181—210. Résumé.
- Del Cott Rudolf*: Medicinski terminološki slovarček. (Sestavil) Rudolf Del Cott. V Lj. Društvo medicinskih rentgenskih tehnikov. 1961, 128 str.
- Gams Ivan*: Še besedo, dve o kraški terminologiji. — Delo IV/1962 (26. V.) št. 143 str. 5.
— Zemljepisno izrazje. — Geografski obzornik VIII/1961 št. 1 str. 18-19.
- Gestrin Ferdo*: Prispevek k razlagi imena Tavčar. — Jezik in slovstvo VII/1961-62 št. 2 str. 58-59.
- Goršič France*: O strokovnih imenih, izvornih terminih in neologizmih. — Pravniki XVI/1961 št. 7-8 str. 241-244.
— Uboj in umor ali ubojstvo. — Jezik in slovstvo VII/1961-62 št. 8 ovojo.
- G(radišnik) J(anez)*: Pličko in spaček. — Naši razgledi X/1961 (11. III.) št. 5 str. 114.
— Kramljanje o vsakdanjih besedah. — Nova obzorja XV/1962 št. 9-10 str. 462-464.
— Nekaj izkušenj s slikovnim besednjakom. — Naši razgledi XI/1962 (10. II.) št. 3 str. 55-56.
— Janez Gradišnik, Ernest Kopriiva, Vladimir Naglič: Pomorska slovenščina. (S Slovarčkom pomorskih izrazov, ki ga je sestavil Vladimir Naglič.) Lj. Mladinska knjiga. 1961, 282+(I) str. s slikami.
- Gradivo* za strokovni slovar. — Gozdarski vestnik XIX/1961 št. 1-2 str. 55-64, št. 3-4 str. 124-128, št. 5-6 str. 195-200; XX/1962 št. 1-2 str. 61-64, št. 3-4 str. 123-128, št. 5-6 str. 187-192, št. 7-8 str. 251-256.
- Grafenauer Ivan*: Brezen in brezova voda. — Slovenski etnograf XV/1962 str. 101-106. Zusammenfassung: März, der »Birkmonat« und der Birkensaft.
- (Groebming Adolf) Gg*: Nekaj pripomb k naši glasbeni terminologiji. — Glasbeno-knjževna priloga Naših zborov XV/1961 št. 1 str. 1-2, št. 2 str. 9-10.
- Jelinčič Z(orko)*: Za dosledno rabo pravih slovenskih imen naših krajev. — Primorski dnevnik XVIII/1962 (26. I.) št. 22.
- JUS*-standardi v slovenskem jeziku. — Nova proizvodnja XII/1961 št. 2-3.
- K* vprašanjem slovenske filozofske in znanstvene terminologije. — Delo IV/1962 (6. V.) št. 123 str. 7.
— Franjo Smerdu: Iz žive zakladnice. — Lev Modic: Globlji procesi v jeziku.
- Kotnik Janko*: Slovensko-angleški slovar. Sestavil Janko Kotnik. Peta (izpopolnjena) izdaja. Lj. DZS. 1962, (VII)+746+(III) str.
- Mlakar France*: Kotichek elektrotehniškega izrazja. — Elektrotehniški vestnik XXIX/1961 št. 3-5 str. 97-98.
— Ob prvem simpoziju tehniške besede. — Jezik in slovstvo VI/1960-61 št. 4 str. 138-140.
— Strokovno izrazje s področja regulacijske tehnike in avtomatike. — Avtomatika III/1962 št. 1 str. 56-57.
- Naglič Vladimir*: Še besedo o pomorski slovenščini. — Jezik in slovstvo VII/1961-62 št. 4 str. 124-126.
- Novšak France*: Slovenska tehniška beseda. — Delo IV/1962 (10. XI.) št. 310 str. 5.
O naših krajevnih imenih. — Koroški fužinar XII/1962 (1. I.) št. 1-2 str. 31.

Pahor Samo: Nekaj opazk k slovenskim krajevnim imenom! na -jane. — Jezik in slovstvo VI/1960-61 št. 8 str. 268-270.

2. Dialekti

Dolenc Janez: Prehajanje ljudske pesmi in narečje. — Jezik in slovstvo VI/1960-61 št. 5 str. 172-173.

Godina Drago: Zgodovinski razvoj rezijanskega slovenskega dialektu. — Primorski dnevnik XVII/1961 (25. X.) št. 253.

Jesenovec France: Škofjeloško narečje. — Loški razgledi VIII/1961 str. 124-135.
Zusammenfassung: Der Dialekt von Škofja Loka.

Logar Tine: Današnje stanje in naloge slovenske dialektologije. — Jezik in slovstvo VIII/1962-63 št. 1-2 str. 1-6.

— Dialektizacija slovenskega jezika. — Jezik in slovstvo VI/1960-61 št. 4 str. 119-122.

— Dialektološke študije. — Slavistična revija XIII/1961-62 št. 1-4 str. 88-97.

Résumé.

Rigler Jakob: Tendence pri razvoju 1-a. — Slavistična revija XIII/1961-62 št. 1-4 str. 241-252.
Résumé.

Toporišič Jože: Vokalizem moščanskega govora v brežiškem Posavju. — Dolenjski zbornik 1961 str. 203-222.

Summary.

Vogel Herman: O mežiškem narečju. — Koroški fužinar XII/1962 (1. I.) št. 1-2 str. 23-25.

Zgodovinski razvoj rezijanskega slovenskega dialektu. — Slovenski vestnik XVII/1962 (19. I.) št. 3.

3. Slovenski knjižni jezik

Anketa o pluskvamperfektu. — Jezik in slovstvo VI/1960-61 št. 7 str. 235-236.

Odgovorili so: Miško Kranjec, Mira Mihelič, Ivan Potrč.

Bernik France: Udobni zlohotnosti v odgovor. — Delo IV/1962 (18. V.) št. 135 — (19. V.) št. 136.

Odgovor na članek Jožeta Fistroviča.

Bezljaj France: O slovenskem jeziku. — Naši razgledi X/1961 (26. VIII.) št. 16 str. 389-390.

Bojc E(tbin): Ustvarjalnost pogovornega jezika. — Naši razgledi X/1961 (5. VIII.) št. 15 str. 373.

Borko Božidar: Književno prevajanje in vprašanje stila. — Naši razgledi XI/1962 (10. III.) št. 5 str. 92-93.

Dougan Milan: Odnos do jezika. (Po ljubljanskem kongresu Zveze slavističnih društev.) Perspektive II/1961-62, št. 17, str. 879-884.

Finžgar B(odan): »Slovenščina« ali slovenščina? — Življenje in tehnika 1961 št. 3, str. 59-61.
O strokovni slovenščini.

Fistrovič Jože: Nova zmaga udobne slovenščine. Povzetek iz knjige dr. Franceta Bernika: Lirika Simona Jenka. — Delo IV/1962 (11. V.), št. 128, str. 5.

Golias Janko: Prevajanje - odkrivanje. Nekaj misli o problematiki strokovnega prevajanja. — Naši razgledi XI/1962 (24. XI.), št. 22 str. 435-436.

Goršič France: Purizem in pravniški jezik. — Jezik in slovstvo VII/1961-62 št. 1 str. 23-26, št. 2, str. 50-53.

Jalen Marija: Spoznavajmo slovenski jezik. — Jezikovna vadnica za 4. razred osnovnih šol. Napisala Marija Jalen s sodelovanjem Staneta Miheliča. Lj. Mladinska knjiga, 1962, 156+(IV) str.

Jezik je treba popravljati pri vseh predmetih. — Jezik in slovstvo VII/1961-62 št. 2 str. 62.

Kacin Anton: Slovenska jezikovna vadnica za srednje šole. Sestavila A. Kacin in Martin Jevnikar. 2. izpopolnjena izdaja. Trst, 1961, 182 str.

Klopčič Mile: Malomarnost, vzvišenost ali neznanje. — Naši razgledi XI/1962 (13. I.) št. 1 str. 12.

O slovenščini v sodobni poeziji.

(Kolar Marjan) RN: Skrbimo za lep in pravilen jezik. — Koroški fužinar XII/1962 (22. III.), št. 3-4 str. 22-23.

- Kolarič Rudolf*: Določni in nedoločni spolnik v slovenščini. — Jezik in slovstvo VII/1961-62 št. 2 str. 40—44.
 — Novi pogledi na pisni jezik. — Jezik in slovstvo VII/1961-62 št. 3 str. 88—90.
 — Raziskovanje zgodovine slovenskega jezika. (Iz predavanja na III. kongresu jugo-slovanskih slavistov v Ljubljani.) — Jezik in slovstvo VII/1961-62 št. 4 str. 108—114.
- Kopčavar Cene*: Jezikovna vadnica, Ljubljana, DZS, 1962, 123+(IV) str.
- Kopriva Alfonz*: O potrebi jezikovne kulture visoko kvalificiranega delavca oblačilne stroke. — Modni list VII/1961 št. 1 str. 3—4.
- Kotnik Stanko*: Malo »skuplinske« slovenščine. — Prosvetni delavec XI/1961 (22. II.) št. 4. (*Mrzel Ludvik*) L. M.—: Besedni red in nered. — Jezik in slovstvo VI/1960-61 št. 5 str. 176 + ovoj.
- O slovenskem jeziku. — Naši razgledi X/1961 (8. VII.) št. 13 str. 308—310.

Pomenek o problemih našega knjižnega jezika v uredništvu Naših razgledov. Sodelovali: Anton Bajec, Lavo Čermelj, Janez Gradišnik, Bruno Hartman, Lino Legiša, Janez Menart, Janko Moder, Vladimir Naglič, Mirko Rupel, Anton Sovre, Jakob Solar, Božo Vodusek, Herbert Grün, Uroš Kraigher, Ivan Potrč.

Petrišič Avgust: Nepravilna množina nekaterih tujk in še kaj. — Jezik in slovstvo VI/1960-61 št. 8 str. 271—272.

Pogorelec Breda: O pluskvamperfektu v knjižni slovenščini. — Jezik in slovstvo VI/1960-61 št. 5 str. 152—160.

— Še o slovenskem jeziku. — Naši razgledi X/1961 (5. VIII.) št. 15 str. 365—366.

Pretnar Stojan: Jezik v javnem govoru. — Naši razgledi X/1961 (9. XII.) št. 23 str. 542.

Razvoj jezika od najstarejših časov. — Slovenski vestnik XVI/1961 (24. II.) št. 8.

Tomšič Fr(ance): Navidezna napaka. — Jezik in slovstvo VII/1961-62 št. 6 str. 191—192.

O glagolih zobniškega razreda.

— Posebna vokalizacija polglasnika. — Jezik in slovstvo VII/1961-62 št. 6 str. 192.

Toporišič Jože: Povojno raziskovanje slovenskega knjižnega jezika in njegove naloge. — Jezik in slovstvo VII/1961-62 št. 6 str. 161—170.

— Razgledi po stilistiki in stilu. — Jezik in slovstvo VIII/1962-63 št. 1-2 str. 34—44.

Urbančič Boris: O kriterijih pravilnosti v knjižni slovenščini. — Jezik in slovstvo VI/1960-61 št. 3 str. 81, št. 8 str. 241—246; VII/1961-62 št. 2 str. 36—40, št. 7 str. 200—209.

— Slovenščina na razpotju. — Naši razgledi X/1961 (9. IX.) št. 17 str. 413—414.

4. Slovenski pravopis

Bajec A(nton): Bralec — bravec. Pomenki o Pravopisu. — Delo IV/1962 (30. V.) št. 147. (1. VI.) št. 150 — (2. VI.) št. 151.

— Ni razpotja. — Prosvetni delavec XII/1962 (24. I.) št. 2.

Odgovor na članek Stanka Kotnika.

— Pred izidom novega pravopisa. — Jezik in slovstvo VII/1961-62 št. 1 str. 13-16.

— Še zadnjič o bravcu. — Delo IV/1962 (4. VIII.) št. 212 — (5. VIII.) št. 213.

Bezlaj F(rance): Pravopisna vojna. — Delo IV/1962 (15. VIII.) št. 223 str. 6.

Bordon Rado: avec, ivec — alec, ilec. — Naši razgledi XI/1962 (6. X.) št. 19 str. 373—274.

(*Borko Božidar*): Beseda prevajalca. Pomenki o pravopisu. — Delo IV/1962 (23. V.) št. 140 str. 6.

Glonar Joža: Slovenski pravopis 1935. — Mlada pota X/1961-62 št. 5 str. 346—350.

G(radišnik) J(anez): Trdinini in Detelinini spisi. — Naši razgledi XI/1962 (26. V.) št. 10 str. 195.

O slovenskem pravopisu.

Kaj prinaša novi pravopis. — Delo IV/1962 (5. V.) št. 122 str. 4.

Kališnik Š(tefan): »avec« in »alec« ob začetku šolskega leta. S slavističnega zborovanja na Bledu. — Delo IV/1962 (7. IX.) št. 246 str. 6.

Kamenik Ignac: Jezikovni pouk in priročni pravopis. — Delo IV/1962 (10. VIII.) št. 218 str. 6.

Kotnik Stanko: Pravopis na razpotju? — Prosvetni delavec XII/1962 (24. I.) št. 2.

— Pravopisni pomislek. — Naši razgledi X/1961 (26. VIII.) št. 16 str. 396.

— V kolobarju. Ob novem pravopisu. — Prosvetni delavec XII/1962 (7. II.) št. 3.

Kozina Marjan: Govorimo po slovensko. — Naši razgledi X/1961 (9. XII.) št. 23 str. 542.

— Pripombe ilegalca. Pomenki o Pravopisu. Delo IV/1962 (3. VI.) št. 152 str. 4.

(Konec in literarnozgodovinska bibliografija za 1961 in 1962 v prih. številki)

DELO PODRUŽNICE NA JESENICAH

V odboru, ki orje ledino, je dovolj entuziazma. Rešil je vsa organizacijska vprašanja; naletel je na dovolj razumevanja pri družbenih organizacijah in na ta način rešil pereče finance. Ustanovili smo komisijo, ki naj bi proučila, kakšne zahteve postavlja slavistu učni načrt predvsem v osnovni, pa tudi srednji šoli (na področju podružnice delujeta le po ena gimnazija in ena srednja tehniška šola), hkrati pa naj bi zbrala podatke o tem, kako posamezne šole nagrajujejo slaviste za njihovo delo.

Komisija je svoje delo končala ter predložila izčrpno poročilo na članskem sestanku dne 4. aprila 1963. Rezultati komisije so pokazali, da je bilo slavistovo delo v učnem načrtu določeno površno, brez temeljitega premisleka, v kakšnem sorazmerju je njegovo delo v primeri z delom njegovih kolegov na višji stopnji osnovne šole.

Glede na to, da na osnovnih šolah zbori le preradi štejejo slovenščino samo za učni predmet, ne pa tudi za učni jezik, je odbor podružnice organiziral predavanja »Slovenščina kot učni predmet in kot učni jezik«. Ker smo menili, da bi se domači slavisti s tako témo ne uveljavili, smo izbrali določeno število predavateljev ter jih poslali na šole, kjer sami ne poučujejo. Pri tem nam je pomagal tudi medobčinski zavod za PPS. Za predavanje je odbor izdelal enotne teze, z uspehom pa se predavatelji nadvse pohvalijo. Ob teh predavanjih se je skoraj na vseh šolah pokazala potreba, da bi na konferencah ali drugačnih sestankih učiteljskega zbora nekaj časa odmerili tudi slavistu. Ob takem delu bi vrsto težav, s katerimi se srečujemo na višji stopnji, odpravili lahko že v nižjih razredih.

Članski sestanek smo združili s predavanjem pisatelja Antona Ingoliča ter tov. Winklerja. Oba sta govorila o svojih vtisih iz Sovjetske zveze, svoje besede pa sta dokumentirala z diapozitivi ali s slikami. Z obiskom se ne moremo pohvaliti, čeprav je delavska univerza izobesila lepake po vseh Jesenicah.

Prav zaradi tega — pa še zaradi cele vrste drugih razlogov — menimo, da bo treba o vprašanju jezika in kulture nasploh govoriti pred delovnimi kolektivi. Zaman bi bilo vse naše delo, če bi se zaprli v svoje ozke slavistične sfere. Naše delo bo obrodilo sadove šele tedaj, kadar bomo občutili podporo širših, zlasti delavskih krogov. S takim uspehom pa se za zdaj še ne moremo pohvaliti.

Janez Svobljak

